

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КАФЕДРА АДМІНІСТРАТИВНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

зі спеціальності 081 «Право»

на тему:

«Адміністративно-правове регулювання діяльності Військової служби
правопорядку у Збройних Силах України »

Завідувач кафедри

(підпис)

д.ю.н. Ю. В. Гаруст

Керівник проекту

(підпис)

к.н.ю. Т. А. Кобзева

Виконавець

студент групи Юмз.-72с

(підпис)

А.С. Кибенко

РЕФЕРАТ

Актуальність теми. Актуальність дослідження проблеми зміцнення законності правопорядку та військової дисципліни в Збройних Силах України стає особливо значущою з огляду на майже повну відсутність спеціальних досліджень адміністративно-правових засад регулювання діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (далі – Служба правопорядку) – спеціального правоохоронного формування у складі Збройних Сил України, призначеного для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях, дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях для запобігання злочинам та іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх розкриття і припинення, для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах.

Мета і завдання. Мета полягає в тому, щоб визначити шляхи вдосконалення протидії злочинності та іншим правопорушенням, зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону, забезпеченню конституційних прав і свобод військовослужбовців.

Для досягнення поставленої мети необхідно реалізувати наступні завдання:

– визначити місце і роль Служби правопорядку у структурі Збройних Сил України як головного суб'єкта забезпечення законності,

– охарактеризувати компетенцію та повноваження Служби правопорядку у сфері зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, забезпечення конституційних прав

військовослужбовців;

– розкрити поняття, зміст і сутність адміністративно-правового статусу Військової служби правопорядку у Збройних Силах України;

– розглянути організацію діяльності Служби правопорядку щодо забезпечення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, захисту конституційних прав і свобод військовослужбовців;

– з'ясувати організаційні та правові проблеми порядку комплектування Служби правопорядку та запропонувати шляхи їх вирішення;

Об'єктом є правовідносини, що виникають у діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України щодо забезпечення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, захисту конституційних прав військовослужбовців.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять діалектичний метод наукового пізнання дійсності та інші наукові методи дослідження, зокрема системно-структурний, формально-логічний, історико-правовий, порівняльно-правовий, системний аналіз, статистичний аналіз, мету класифікацій, соціологічний метод.

Наукова новизна отриманих результаті полягає в тому, що в роботі проведено комплексне дослідження організаційної та правової діяльності Служби правопорядку, визначено її найбільш актуальні практичні і теоретичні проблеми, вирішено науково важливі питання правоохоронної діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Ключові слова: ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ПРАВОПОРЯДКУ, ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ, ЗАКОН УКРАЇНИ, КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ, ГЕНЕРАЛЬНИЙ ШТАБ, ПРИМУС, ПРАВОВИЙ СТАТУС, НАЦІОНАЛЬНА ТА ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА.

ЗМІСТ

ВСТУП	
РОЗДІЛ 1. «АДМІНІСТРАТИВНО - ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ»	
1.1 Компетенція та повноваження Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.....	
1.2 Основні завдання та права Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.....	
1.3 Порядок комплектування особового складу Служби правопорядку.....	
1.4 Військово-службові відносини в діяльності Служби правопорядку.....	
РОЗДІЛ 2. «АДМІНІСТРАТИВНО - ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИМУСУ В ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ»	
2.1 Взаємодія Служби правопорядку з органами державної влади, місцевого самоврядування і громадськістю.....	
2.2. Правоохоронна функція Служби правопорядку.....	
2.3. Застосування адміністративного примусу Військовою службою правопорядку.....	
2.4. Підстави і порядок застосування військовослужбовцями Служби правопорядку вогнепальної зброї.....	
РОЗДІЛ 3. «СОЦІАЛЬНО - ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ»	
3.1. Правовий захист військовослужбовців Служби правопорядку у Збройних Силах України.....	
3.2. Соціальне забезпечення військовослужбовців Служби правопорядку у Збройних Силах України..	
3.3. Юридична відповідальність військовослужбовців служби правопорядку.....	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

РОЗДІЛ 1 «АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ»

1.1. Компетенція та повноваження Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Збройні Сили України – військове формування, на яке покладаються оборона України, захист суверенітету держави, територіальної цілісності і недоторканності. Також вони виступають гарантом національної та державної безпеки України.

Метою забезпечення національної безпеки є оптимальний її стан, який передбачає підтримання певного балансу між негативним впливом на її об'єкт і його здатністю подолати цей вплив або власними ресурсами, або за допомогою відповідних механізмів як спеціальних органів.

Цей стан забезпечується системою як загальних об'єктивних і суб'єктивних умов (економічних, політичних, соціальних), так і спеціальних юридичних умов, засобів і процедур, які у своїй сукупності сприяють її забезпеченню [1, с. 137].

Національна та державна безпека забезпечується системою державних органів, діяльність яких спрямована на охорону суспільного й державного ладу (конституційний лад), державну незалежність (державний суверенітет), територіальну цілісність (недоторканність кордонів), військового (оборонного), економічного і науково-технічного потенціалу. Поняття «національна безпека» і «державна безпека» не є тотожними. Національна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [2, с. 210].

Під державною безпекою розуміють захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу, інформаційної сфери та

державних таємниць від зовнішніх і внутрішніх загроз, розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб. Основи державної політики України в галузі національної безпеки визначені Концепцією національної безпеки України [3, с. 85].

Забезпечення національної безпеки є однією з головних функцій суспільства і держави. Складовими елементами національної безпеки є також суспільна безпека, правопорядок та більш вузькі галузі суспільних відносин у сфері національної безпеки, як-от: безпека праці, безпека дорожнього руху, безпека мореплавання, авіаційна безпека, інформаційна, продовольча безпека, регіональна безпека та інші види й основні напрями державної політики в сфері державної безпеки, які вперше в історії України визначені Законом України «Про основи національної безпеки України» [4, с. 351].

У ст. 17 Конституції України проголошується - забезпечення державної безпеки і захист державного кордону покладається на відповідні правоохоронні органи та військові формування, організація й порядок діяльності яких визначається законом [5].

Керівництво у сфері національної та державної безпеки здійснює Президент України. Повноваження з питань управління і контролю діяльності національної та державної безпеки належать Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України та судам.

Збройні сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканості [6, с. 496–497].

Особливу компетенцію та повноваження має Військова служба правопорядку у Збройних Силах України – спеціальне правоохоронне формування.

Розглянемо зміст самого поняття «правовий статус», та призначення Служби правопорядку.

Слово «статус» у перекладі з латини означає становище, стан кого-небудь

або чого-небудь [7], правове становище громадян виборних органів, державних і громадських організацій, підприємств, міжнародних організацій [8, с. 18–23].

Існують різні точки зору щодо питання співвідношення таких елементів статуту, як функції, повноваження та компетенція. Уявити функції Служби правопорядку відокремлено від її компетенції неможливо, оскільки функції є складовою частиною компетенції, яку необхідно розглядати в загальному (широкому) і власному (вузькому) розумінні.

У загальному розумінні до компетенції належать функції, характеристика місця органу в системі управління, його завдань, суб'єктів відання, кола діяльності, відповідальності.

У вузькому розумінні компетенція, як вважає І. Л. Бачило, – це права та обов'язки державного органу [9].

Б. М. Лазарев, навпаки, вважає, що функції управління не є юридичними явищами, тому вони не можуть бути елементом компетенції, а оскільки законодавство покладає на відповідні органи виконання управлінських функцій, то внаслідок цього у органу виникає право й обов'язок здійснювати зазначені функції. Такі права й обов'язки і є елементами компетенції органів управління [10, с. 144].

Ю. Н. Старилов розуміє компетенцію державного органу як «коло відання органу, межі його дії щодо здійснення функції та вирішення завдань, це коло питань, передбачених нормативно-правовими актами, які правоздатний вирішувати орган; до компетенції включаються повноваження органу, його відповідальність, правові засоби, форми та методи реалізації прав та виконання обов'язків. Повноваження – це права та можливості діяти в різних ситуаціях, функції та завдання, спрямовані на виконання компетенції органів» [11].

Компетенцію як сукупність юридично встановлених повноважень, прав і обов'язків конкретного державного органу чи посадової особи, що визначають його місце в системі державних органів, як правовий засіб (форму) суспільного розподілу праці з управління державою та суспільством характеризують О. Є. Кутафін і К. Ф. Шеремет [12].

Компетенція – це права та обов’язки органу, якими він наділяється для вирішення тих питань, що становлять предмет його відання, – визначають В. В. Кравченко та М. В. Пітцик [13].

Два складові елементи – предмети відання і визначені повноваження як зміст компетенції виділяє Ю. А. Тихомиров [14, с. 7].

Єдиної позиції щодо визначення сутності поняття «компетенція» серед учених немає, що обумовлено складністю самого поняття та, різнобічністю елементів, що його характеризують.

На нашу думку, основними елементами компетенції є права (повноваження) та обов’язки.

Солоненко О. М. [15, с. 127] зазначає, що в законодавстві та в юридичній літературі досить часто вживають термін «повноваження» замість термінів і «права» та «обов’язки», розуміючи «права» як категорію, що дає можливість вибору під час розв’язання конкретного питання, а обов’язки – навпаки, як такі, що жорстко регламентують дії.

Дослідження сутності адміністративноправового статусу Військової служби правопорядку у Збройних Силах України неможливе без з’ясування, основних напрямків її діяльності, які допомагають розкрити місце, роль та , соціальне призначення даного інституту.

Функції безпосередньо впливають на елементи організації суб’єкта військового адміністрування (компетенція, структура, система), яким є служба правопорядку, а також її діяльності (розробка та прийняття рішень, їх реалізації, визначення обсягу та характеру інформації, форм її обробки та передачі) тощо.

Головними елементами правового статусу Служби правопорядку є призначення, завдання, функції, конкретні владні повноваження й відповідальність, які утворюють серцевину правового статусу і будуть розглянуті нижче.

Правовий статус суб’єктів права складається, з об’єктивних, фактично існуючих елементів, виявивши та проаналізувавши які, в цілому можна пізнати

явище комплексно.

Усвідомивши правовий статус як цілісну систему, серед структурних елементів якої можна виділити головні, можна з'ясувати характер її взаємозв'язків з середовищем функціонування. Застосовуючи системний метод дослідження, можна визначити поняття «правовий статус» як комплексне юридичне явище, що визначає статус (становище) суб'єкта у відповідній системі, відокремити його статистичні й допоміжні елементи [16, с. 109].

А. М. Куліш зазначає, що питання правового статусу державного органу в юридичній літературі донедавна зводилося, головним чином, до визначення його компетенції, встановленого законодавством кола прав та обов'язків [17, с. 86], що не розкриває повністю зміст поняття «правовий статус». Під правовим статусом державного органу, як правило, розуміють певну сукупність повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує виконання покладених на нього завдань [18, с. 95].

Але О. М. Бандурка застерігає, що таке визначення є досить вузьким, воно не охоплює значної частини питань організації і діяльності державних органів, які визначають їх правовий стан або статус (ці два поняття часто ототожнюються, розглядаються як синоніми) [19, с. 125].

Ми вважаємо, що більш доцільною є позиція тих авторів, які розглядають правовий статус суб'єктів права через їх правосуб'єктивність, тобто включають у правовий статус призначення органів, їх завдання, функції, компетенцію і повноваження, форми, методи та цілі діяльності [20, с. 13–21].

О. Я. Якимов вважає за необхідне виділяти у правовому статусі державного органу певні блоки – цільовий, до якого включає призначення та завдання органу (в тому числі і його функції); структурно-організаційний, до якого відносить питання утворення органу, його структуру, штати; компетенцію та відповідальність [21, с. 34].

Спірним є віднесення як самостійного блоку компетенції та відповідальності, адже під компетенцією, як було вказано вище, розуміють коло питань, які уповноважений вирішувати державний орган. Компетенція

нерозривно пов'язана з функціями та завданнями.

О. Я. Якимов не виділяє обов'язки і права, які в науковій літературі розглядають спільно й об'єднують терміном «повноваження» [22, с. 319], а також форми і методи діяльності, які можна було б умовно назвати, за пропозицією О. О. Бандурки, функціональним блоком, об'єднавши функції та повноваження.

Т. В. Сараскіна основними характеристиками правового статусу державних органів називає: встановлення призначення органу та його місця в системі органів виконавчої влади, мету утворення органу; визначення сфери його діяльності, формулювання його завдань і функцій; встановлення прав та обов'язків (повноважень) щодо здійснення поставлених перед ним завдань та функцій у певній галузі чи сфері його відання; наділення його правом приймати відповідні правові акти, міру відповідальності органу та його посадових осіб за порушення законності в діяльності органу; порядок формування структури, штатів фінансування, порядку ліквідації; компетенція в прийнятті, реалізації і , контролі за виконанням власних рішень; інформаційне забезпечення органу виконавчої влади та його структурних підрозділів [23, с. 73–74].

Для визначення правового статусу державного органу А. Т. Комзюк вважає за необхідне з'ясувати його місце в загальній системі виконавчої влади, рівень і форму його правового регулювання; визначити межі його відання, визначити сферу суспільних відносин, які регулюються даним органом, перелічити об'єкти, йому підпорядковані, з'ясувати коло завдань, на нього покладених, сукупність прав і обов'язків (правомочностей) та його посадових осіб при виконанні покладених на орган функцій, тобто визначити міру, можливої поведінки органу та його посадових осіб при виконанні ними своїх функцій (права), а також міру їх обов'язкової поведінки (обов'язки) [24, с. 63].

Правовий статус державного органу з'ясовується, на думку Д. А. Вечерніна, через відповіді на такі запитання: органом якого рівня влади є даний орган; до якого виду органів влади він належить за своїм призначенням; хто утворює даний орган; кому орган підпорядкований, піднаглядний, перед ким

відповідальний; яку компетенцію має даний орган; хто йому підзвітний та підконтрольний; якою є юридична природа актів даного органу; якими державними символами може користуватись; які джерела фінансування органу; чи володіє орган правами юридичної особи [25, с. 26–29].

Правовий статус визначає характер, призначення, вид та місце державного органу у системі органів виконавчої влади, у зв'язку з чим Д. Д. Цабрія вважає, що правовий статус характеризується:

- а) офіційною назвою органу;
- б) порядком та способом його утворення;
- в) територією діяльності;
- г) метою діяльності, завдань і функцій;
- д) обсягом та характером владних повноважень;
- є) порядком вирішення в органі підвідомчих питань;
- ж) відповідальністю;
- з) джерелами фінансування органу;
- и) наявністю, або відсутністю прав юридичної особи;
- і) правом і обов'язком мати певну внутрішню структуру;
- ї) правом та обов'язком користуватися державними символами [26, с.

126–131].

Розглядаючи різні визначення поняття правового статусу, можна узагальнити, що правовий статус – це регламентоване нормами права існуюче становище суб'єкта в певній системі, яке залежить від структури, прав, завдань і відповідальності. Але Ю. П. Єременко дає дефініцію правового статусу, виходячи з його структури: «правовий статус – це юридичний вираз соціальної свободи особистості у вигляді системи прав та обов'язків» [27], а А. Б. Венгеров вважає, що «правовий статус – сукупність прав, свобод, обов'язків та відповідальності особистості» [28].

М. І. Матузов писав, що правовий статус являє собою не лише сукупність прав, свобод та обов'язків особистості, а й її законних інтересів, гарантованих державою [29, с. 114].

У юридичній літературі існують і такі поняття, як «спеціальний правовий статус», під яким розуміють правовий статус особи у сфері професійної трудової діяльності [30], «правовий статус службовців», який являє собою сукупність прав, обов'язків, обмежень, заборон, відповідальності, встановлених законодавством для окремих категорій посадових осіб.

Особливості правового статусу різних категорій посадових осіб визначаються покладеними на них обов'язками й характером службових повноважень, специфікою діяльності органів, в яких вони служать [31].

Під адміністративно-правовим статусом посадової особи А. М. Костюков пропонує, розуміти регульоване нормами права становище посадової особи в органі управління, що характеризує найменування посадової особи та її місце у службовій ієрархії, функції, повноваження, гарантії реалізації повноважень і відповідальність [32, с. 21–23].

До елементів правового статусу посадових осіб можна включити трудову правосуб'єктність службовців, їх основні (статутні) трудові права й обов'язки, гарантії цих прав і відповідальність за невиконання обов'язків.

Під трудовою правосуб'єктністю службовців розуміють встановлена законодавством здатність виконувати певні службові обов'язки з настанням відповідного віку.

Трудова правосуб'єктність встановлюється діючим законодавством, як правило, з досягненням громадянами 16-річного віку.

Як бачимо, поряд із «правовим статусом» державного органу в науковій літературі використовуються поняття «правовий статус особистості» та «правове становище особистості». Н. В. Вітрук [33], В. О. Кучинський [34] запропонували розмежовувати поняття правового статусу органу та правового становища посадової особи, оскільки перше є частиною (ядром), другого.

У цьому випадку, як вони вважають, розбіжності в термінології призводять до нечіткого розуміння правового статусу як однієї з ключових категорій юридичної науки.

М. І. Матузов [29], виходячи з того, що законодавство та інші нормативні

акти з прав людини поняття «правовий статус» та «правове становище» особистості не розрізняють, вважають, що їх слід вживати як ідентичні.

Вважаючи, що вони є рівнозначними, Л. Д. Воєводін [35] вказує, що поняття «правовий статус» та «правове становище» широко вживались у законодавстві та в юридичній літературі як у минулі часи, так і нині. Як правило, їх застосовують тоді, коли йдеться про характеристику становища того або іншого суб'єкта правового спілкування і коли, за порівняно рідкісним винятком, не розрізняють між поняття «становище» і «статус», що дозволяє розуміти їх як синоніми.

Правове становище Служби правопорядку як суб'єкта адміністративного права характеризується його адміністративно-правовим статусом.

Виходячи із загального розуміння категорії правового статусу в юридичній науці, адміністративно-правовий статус є регламентоване нормами адміністративного права становище Служби правопорядку, яке характеризується сукупністю її прав, обов'язків, гарантій діяльності.

Наявність адміністративно-правового статусу означає, що працівники Служби правопорядку мають визначену адміністративно-правовими нормами компетенцію – «предмети відання, права і обов'язки (повноваження), несуть відповідальність за дії або бездіяльність у межах власної чи делегованої компетенції, виконують публічні, виконавчорозпорядчі, дозвільно-реєстраційні, контрольні функції, беруть участь в адміністративних правовідносинах регулятивного чи охоронного характеру» [36].

Статус, основні завдання, організація та принципи діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, права та обов'язки, заходи соціального і правового захисту, відповідність її військовослужбовців професійним вимогам визначені Законом України «Про Військову службу правопорядку у Збройних силах України» [37].

Компетенція Служби правопорядку полягає в подальшому зміцненні законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, забезпеченні конституційних прав військовослужбовців. Загальна компетенція

Військової служби правопорядку у Збройних силах України визначається завданнями Збройних Сил України у сфері оборони. У статті 17 Конституції України проголошує, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, всього українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення безпеки і захист державного кордону України покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначена законом [6, с. 493– 494]. Державна політика у сфері оборони визначається Воєнною доктриною [38].

Воєнна доктрина – це система поглядів і положень, які встановлюють напрямок військового будівництва, підготовки країни та Збройних Сил до можливої війни, засоби і форми її ведення. Воєнна доктрина України має оборонний характер, вона охоплює воєнно-політичні, воєнотехнічні та воєнно-економічні аспекти [39].

У Воєнній доктрині [39] проголошено, що Україна є позаблоковою, нейтральною державою, що оборона України базується на здатності і готовності органів державної влади, усіх ланок Воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, Цивільної оборони України, національної економіки до переведення, в разі необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройної агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони.

Під обороною слід розуміти систему політичних, економічних, соціальних, воєнних, науковотехнічних, інформаційних, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Для реалізації захисту суверенітету і територіальної цілісності країни створюються сили, засоби й органи, здатні спільними зусиллями виконати це завдання.

Міністерство оборони України як центральний орган виконавчої влади

забезпечує проведення в життя державної політики у сфері оборони, функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність і підготовку Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань [40, с. 384]: військова служба правопорядку входить до структури Збройних Сил України, яка згідно із законом України [41] включає в себе:

а) Міністерство оборони України – центральний орган виконавчої влади і військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України;

б) Генеральний штаб Збройних Сил України як основний орган військового управління;

в) види Збройних Сил України: – Сухопутні війська України; – повітряні сили; – Військово-морські сили;

г) об'єднання, з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до окремих видів Збройних Сил України.

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України є важливим компонентом системи підтримання правопорядку та військової дисципліни. Компетенція Військової служби правопорядку у Збройних Силах України ґрунтується на засадах :

- вірності конституційному обов'язку та військовій присязі;
- верховенства права, законності та гуманності, поваги до людини, її конституційних прав і свобод;
- гласності, відкритості для демократичного цивільного контролю; – поєднання єдиноначальності й колегіального розроблення найбільш важливих питань;
- комплектування шляхом призову громадян на військову службу та прийняття на військову службу за контрактом;
- постійної бойової та мобілізаційної готовності; – збереження державної та військової таємниці;
- виховання військовослужбовців на патріотичних, бойових традиціях

українського народу, додержання військової дисципліни;

– забезпечення державного соціально- економічного та соціально- правового захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України, а також членів їх сімей;

– заборона створення і діяльності організаційних структур політичних партій [41].

Повноваження, статус і призначення Військової служби правопорядку у Збройних силах України передбачені в ст. 1 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [42, с. 225].

Згідно із законом Військова служба правопорядку у Збройних Силах України (далі – Служба правопорядку) – це спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях (далі – військові частини), військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання злочинам, іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх розкриття і припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а також для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах.

Таким чином, компетенцію Служби правопорядку можна визначити як сукупність юридично встановлених прав і обов'язків, що визначають її місце в системі Збройних Сил України, як правовий засіб (форму) розподілу діяльності зі зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України та забезпечення конституційних прав військовослужбовців, а повноваження – як право та можливість діяти в різних ситуаціях, відповідно до обставин, функції та завдання, спрямовані на виконання компетенції Служби і правопорядку.

Виходячи з вищесказаного можемо зробити наступні висновки: головними елементами правового статусу Служби правопорядку є призначення, завдання, функції, конкретні владні повноваження і відповідальність, які становлять серцевину правового статусу досліджуваного суб'єкта забезпечення законності, правопорядку, військової дисципліни та захисту конституційних прав військовослужбовців.

Наявність адміністративно-правового статусу означає, що працівники Служби правопорядку мають визначену адміністративно-правовими нормами компетенцію – предмети відання, права та обов'язки (повноваження), несуть відповідальність за дії або бездіяльність в межах власної чи делегованої компетенції, виконують публічні, виконавчо-розпорядчі, дозвільно-реєстраційні, контрольні функції, беруть участь в адміністративних правовідносинах регулятивного чи охоронного характеру.

Компетенцію Служби правопорядку визначено як сукупність юридично встановлених прав та обов'язків, що визначають її місце в системі Збройних Сил України, як правовий засіб (форму) розподілу діяльності із зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України та забезпечення конституційних прав військовослужбовців, а повноваження – як право та можливості діяти в різних ситуаціях відповідно до обставин, а також функції та завдання, спрямовані на виконання компетенції Служби правопорядку.

1.2. Основні завдання та права Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Служба правопорядку як правоохоронний орган є важливим елементом, що забезпечує обороноздатність України. Вона наділена повноваженнями забезпечувати законність, правопорядок і військову дисципліну в середовищі військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до закону. Права Служби правопорядку визначають її

правомочність як передбачену законом можливість учасника правовідносин здійснювати певні дії або вимагати їх від іншого учасника цих самих правовідносин [2. с. 46].

Правомочність Служби правопорядку належить до сфери суб'єктивних прав, що означає закріплену нормами права можливість не тільки здійснювати певні дії, але й вимагати певної поведінки від громадян і організацій. Така можливість забезпечується відповідними обов'язками військовослужбовців та інших осіб згідно з нормами права.

Правомірна поведінка полягає у відповідності приписам правових норм і є видом соціальної поведінки та визначальною умовою забезпечення законності й правопорядку, прав і свобод громадян, побудови правової держави. Права військовослужбовців Військової служби порядку в Збройних Силах України сформовані законодавцем таким чином, щоб у будь-яких умовах (мирний час, війна, конфлікт, стихійне лихо, інші умови надзвичайного стану) Служба правопорядку могла б своїми повноваженнями сприяти забезпеченню захисту суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності кордонів України, протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам [17].

Якщо вказані особи не виконують покладені на них обов'язки, Служба правопорядку може застосовувати передбачені її повноваженнями заходи контролю, переконання та примусу, звернутися до інших державних органів та суду, які забезпечать виконання відповідних правових обов'язків. Правомочність Служби правопорядку, яка реалізується через її права й функції, забезпечує правомірну поведінку суб'єктів права, на яких поширюється юрисдикція Служби правопорядку [19].

Розпорошеність відповідальності за забезпечення воєнної та інших видів безпеки між різними суб'єктами державної виконавчої влади, відсутність єдиних параметрів у діяльності різних військових структур і формувань ускладнюють діяльність Служби правопорядку у сфері зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, забезпечення конституційних прав військовослужбовців. Вирішення указаних

завдань, які є взаємозалежними та взаємопов'язаними, доповнюють і уточнюють одне одного, ускладнене навіть в умовах мирного часу; їх не можна розділяти й не можна їх виконати без належної військової дисципліни та забезпечення правопорядку й законності.

Військова організація України створювалася без достатньої продуманості й обґрунтованості, без відповідного перероблення застарілих теоретичних положень і нормативно-правових актів, що призвело до значного збільшення кількості самостійних силових структур, у тому числі й військових [21].

Подібна конфліктність виникала у відносинах між Міністерством внутрішніх справ України й Службою безпеки України, між Міністерством оборони України й контрольно-ревізійним управлінням Міністерства України, між Службою безпеки України й Державною прикордонною службою України, між МВС України й Національною гвардією тощо [30]. Покладення відповідальності за забезпечення воєнної та інших видів безпеки на різних суб'єктів не відповідало вимогам часу, тим більше, що порядок взаємодії та підпорядкування органів, військ (сил охорони правопорядку) різних міністерств і відомств під час виконання спільних (бойових та спеціальних) завдань у нормативно-правовому порядку чітко не визначено.

Права Служби правопорядку поширюються на всі військові формування, що комплектуються згідно із Законом України "Про військовий обов'язок і військову службу" [43]. Права військовослужбовців Служби правопорядку, передбачені ст. 7 Закону України "Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України" [42], спрямовані на забезпечення законності й правопорядку та військової дисципліни в Збройних Силах України.

Правопорядок - стан правового життя суспільства, упорядкована система правових відносин та їх якостей. Законність є невід'ємною складовою правової системи в цілому, особливим станом суспільного і державного життя, режиму функціонування як держави, так і окремих її структурних органів. Права військовослужбовців Служби правопорядку слід розглядати в двох площинах; як права людини, яка служить у Військовій службі правопорядку в Збройних

Силах України, і як посадової особи Служби правопорядку Охорона й дотримання прав людини - важлива складова частина діяльності Служби правопорядку, оскільки її посадові особи, виконуючи свої обов'язки, не лише повинні застосовувати свої права, а й покликані поважати права людини та активно захищати їх[22].

Військова служба в Службі правопорядку Збройних сил України зумовлюється матеріальними та процесуальними нормами права. Матеріальні норми встановлюють статутні положення, що визначають принципові риси цього правового інституту.

Права, законність, правопорядок за змістом і характером є різними соціально-правовими категоріями. Права полягають у визначених законом нормах державної волі й інтересів, які можуть здійснюватись або не здійснюватись тими фізичними та юридичними особами, яким вони адресовані. Законність розглядається як якісна сторона правової діяльності суб'єктів права та їхньої поведінки, властивість методів, принципів, режиму функціонування [30].

Реальне виконання положень, що містяться в матеріальних правових нормах, регулюють процесуальні норми. Військовослужбовці Служби правопорядку здійснюють свої права із забезпечення законності, правопорядку та військової дисципліни через реалізацію повноважень розпорядчого характеру, виконання юридичновласних приписів для різних суб'єктів права в системі управлінської ієрархії (видання наказів, розпоряджень і директив, давання вказівок тощо); виконання юрисдикційних дій, тобто застосування заходів державного примусу (перевірок, вилучення, затримання, заборони); здійснення організаційних дій і матеріально-технічних операцій (проведення нарад, конференцій, засідань тощо) [34].

До таких норм належать, зокрема: поняття військової служби, військовослужбовця, військової посадової та службової особи; принципи військової служби, правовий статус військовослужбовця (права, обов'язки, обмеження, відповідальність); порядок заміщення посад; атестація; службова

дисципліна; умови служби; способи та підстави припинення військової служби; контроль і нагляд у системі військової служби.

Виконуючи службові обов'язки, реалізуючи надані їм права, військовослужбовці Служби правопорядку вступають у військово-службові відносини, учасниками яких є держава в особі її військових органів та громадяни України [38].

Військово-службові відносини є конкретним різновидом адміністративно-правових відносин, яким притаманні загальноправові складові елементи: суб'єкти, об'єкти та юридичні факти. Суб'єктами є підрозділи Служби правопорядку, які діють від імені держави через уповноважених військовослужбовців, і фізичні та юридичні особи, стосовно яких виникають військово-службові відносини. Об'єктом службововійськових відносин є поведінка їх учасників (дії або утримання від дій), пов'язана із захистом Вітчизни від зовнішніх і внутрішніх загроз[42].

Розглядаючи права військовослужбовців Служби правопорядку, досліджуючи їх компетенцію та повноваження, аналізуючи правову основу діяльності, основні завдання та права Служби правопорядку в Збройних силах України, необхідно виходити з положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [44], які закріплені в Основному законі України - Конституції. Органи державної влади, до яких належить і Служба правопорядку, її посадові особи, зобов'язані діяти лише на підставі та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Найважливішими завданнями військової служби є забезпечення воєнної безпеки, для чого є необхідною низка обставин, зокрема своєчасне і належне комплектування військових частин, бойова підготовка військового персоналу, забезпечення військ бойовою технікою та іншими засобами для успішного виконання завдань, висока дисципліна, правопорядок, законність як невід'ємні умови проходження військової служби, соціальний і правовий захист військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів, у виконанні цих завдань важлива роль

належить Службі правопорядку як спеціальному правоохоронному формуванню.

Юридичними фактами, які є підставою для виникнення військово-службових відносин, можуть бути дії, що виникають за участю людей, та події, що мають місце незалежно від їх волі. Військово-службові відносини за участю військовослужбовців Служби правопорядку можна поділити на дві групи, а саме; а) відносини, які пов'язані з організацією діяльності підрозділів Служби правопорядку, добору, навчання і розстановки особового складу, забезпеченням його життєдіяльності, проведенням атестацій, просуванням по службі, звільненням з неї, соціальним і правовим захистом тощо; б) відносини, які пов'язані з реалізацією прав військовослужбовців Служби правопорядку із забезпечення законності, правопорядку та військової дисципліни в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону [15].

Безумовно, що основним елементом захисту національної безпеки є народ, "моральний дух і підготовка якого дозволяє захистити Вітчизну за будь-яких умов, а також інші чинники.

Але далеко не останню роль серед них мають відігравати саме особи, що проходять військову службу, які своєю повсякденною працею створюють особливий соціальний продукт - національну безпеку України" [47].

То ж ми пришли до таких висновків, що з метою реалізації та охорони прав людини і законних інтересів суспільства і держави держава здійснює правоохоронну діяльність, створюючи для цього спеціально уповноважені правоохоронні органи.

Окремі правоохоронні органи здійснюють спеціальну правоохоронну діяльність, відображену в їх назві (службі), відомчому статусі, особливостях правового регулювання [17].

Таким правоохоронним органом є Служба правопорядку у Збройних Силах України. Завданням правоохоронної діяльності Служби правопорядку є зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних

Силах України, захист конституційних прав військовослужбовців.

Виконання завдань Служби правопорядку забезпечується системою правових і моральних норм і вимог, які військовослужбовці зобов'язані виконувати як у процесі повсякденної служби, так і у воєнній ситуації [22].

Водночас адміністративно-правові засади регулювання завдань Військової Служби правопорядку у Збройних Силах України потребують удосконалення: необхідно уточнити її компетенцію та повноваження, більш чітко сформулювати завдання та права Служби правопорядку в різних сферах функціонування, визначити функції як провідні напрямки діяльності.

1.3 «Порядок комплектування особового складу Служби правопорядку»

У сфері державного управління, маючи різний зміст, вказані поняття визначають певні ознаки статусу людини як члена суспільства. «Особовий склад» - термін, який вживався і раніше, як у радянські часи, так і в незалежній Україні, але він «не відображає змін, які відбулися в суспільстві, внаслідок чого людина, «персона» опинилася в центрі всієї діяльності держави, її оголошено найбільшою соціальною цінністю. Врешті, персонал (від *persona* - людина) є загальноєвропейським стандартом позначення людей, працюючих в одній організації» [48, с. 308].

Кадри або персонал - це основний штатний склад працівників організації, які виконують різні організаційно-адміністративні, виробничо-технологічні та фінансово-господарські функції.

Вказані особи є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження, їхній статус та загальні засади діяльності визначено Законом України «Про державну службу» [49].

Правовий статус окремих категорій кадрів визначається законами України, зокрема «Про службу в органах місцевого самоврядування» [50], «Про військовий обов'язок і військову службу» [43] та ін.

До кадрів (у широкому розумінні) відносять осіб, які постійно або тимчасово у рамках основної професії чи спеціальності на платній основі виконують певні трудові функції в установі, організації чи на підприємстві. До кадрів Збройних Сил відносять командний і рядовий склад, що перебуває на дійсній службі [51, с. 1080].

Головне місце в кадрах Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до закону, займає особовий склад.

До особового складу Збройних Сил України належать громадяни України, призвані на військову службу і призначені на посади рядового складу, сержантського і старшинського складу та офіцерського складу та курсанти й слухачі військових навчальних закладів, які зараховані до кадрів Міністерства оборони України та інших військових формувань, утворених у відповідності із законом, яким присвоєно спеціальні звання у порядку, передбаченому ст. 5 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»[43].

Отже, громадяни України, які відбувають військову службу, згідно із згаданим Законом мають статус військовослужбовців. До них належать: особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), військовослужбовці строкової служби і військової служби за контрактом, військовослужбовці-жінки, курсанти навчальних закладів Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Цивільної оборони, Внутрішніх військ, а також інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України.

Усі військовослужбовці займають посади за штатом, мають відповідні військові звання, користуються всією повнотою прав і свобод та виконують обов'язки людини і громадянина, передбачені Конституцією України [43].

Сутність і призначення військової служби визначаються сутністю і призначенням держави. Військова служба відображає не лише завдання, функції та основні риси держави, але й покликана їх практично здійснювати. З цією метою держава наділяє військові формування владними

повноваженнями, а громадяни, що проходять військову службу, перебувають на державних військових посадах і отримують заробітну платню від держави [52].

Виконання обов'язків військової служби, передбачене і здійснюване у складі державних військових організацій, є виконанням державних обов'язків.

У ВСП, як і в інших видах військової служби, спільним з державною службою є те, що військовослужбовці: здійснюють за дорученням держави суспільно корисну діяльність; виконують державні доручення в інтересах держави і від імені держави; діють на основі законодавчо встановлених службових відносин у сфері охорони правопорядку, у ході реалізації яких досягається практичне виконання обов'язків, повноважень військовослужбовців та компетенції ВСП; забезпечують дотримання військової дисципліни, яка базується на свідомості кожного військовослужбовця щодо свого військового обов'язку та особистої відповідальності за захист своєї Вітчизни [42].

Особовий склад ВСП комплектується офіцерським складом, прапорщиками, сержантами і солдатами відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», а також працівниками Збройних Сил України.

Стаття 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [43] визначає, що військовий обов'язок встановлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту (далі - Збройні Сили України та інші військові формування), посади в яких комплектуються військовослужбовцями [43].

Військовий обов'язок включає: підготовку громадян до військової служби; приписку до призовних дільниць; прийняття в добровільному

порядку (за контрактом) та призов на військову службу; проходження військової служби; виконання військового обов'язку в запасі; проходження служби у військовому резерві; дотримання правил військового обліку [42].

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [43] передбачає, що громадяни України, які приписані до призовних дільниць або перебувають у запасі Збройних Сил України, зобов'язані: прибувати за викликом районного (міського) військового комісаріату для оформлення військово-облікових документів, приписки, проходження медичного огляду, направлення на підготовку з метою здобуття або вдосконалення військово-облікової спеціальності, призову на військову службу або на збори військовозобов'язаних; проходити медичний огляд і лікування в лікувально-профілактичних закладах згідно з рішеннями комісії з питань приписки, призовної комісії або військово-лікарської комісії районного (міського) військового комісаріату; проходити підготовку до військової служби, військову службу і виконувати військовий обов'язок у запасі; виконувати правила військового обліку, встановлені законодавством [43].

Громадяни України щодо військового обов'язку поділяються на такі категорії: допризовники - особи, які підлягають приписці до призовних дільниць; призовники - особи, приписані до призовних дільниць; військовослужбовці - особи, які проходять військову службу; військовозобов'язані - особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави; резервісти - військовозобов'язані, які у добровільному порядку проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України та інших військових формувань [42].

Жінки, які мають фах, споріднений з відповідною військово-обліковою спеціальністю, визначеною в переліку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, та придатні до проходження військової служби за станом здоров'я,

віком та сімейним станом, беруться на військовий облік військовозобов'язаних [53].

Жінки, які перебувають на військовому обліку, можуть бути призвані на військову службу чи залучені для виконання робіт із забезпечення оборони держави у воєнний час. У мирний час жінки можуть бути прийняті на військову службу тільки в добровільному порядку (за контрактом) [53].

Військова служба здійснюється громадянами України за наступними видами: строкова військова служба; військова служба за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського складу; військова служба (навчання) курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки (далі - вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів); військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; військова служба за призовом осіб офіцерського складу [43].

Строкову військову службу громадяни України проходять відповідно до законів України у Збройних Силах України та інших військових формуваннях з метою здобуття військово-облікової спеціальності, набуття практичних навичок і умінь для збройного захисту Вітчизни.

Виконання військового обов'язку в запасі полягає в дотриманні військовозобов'язаними порядку і правил військового обліку, проходженні зборів для збереження та вдосконалення знань, навичок і умінь, необхідних для виконання обов'язків військової служби в особливий період [42].

Військовослужбовці, які відбираються на військову службу до підрозділів ВСП на посади офіцерів, прапорщиків та сержантського і рядового складу, проходять добір та перевірку щодо професійної придатності до служби у ВСП. Після професійного добору відповідно до вимог, що затверджуються Міністерством оборони України, кандидати отримують

професійну підготовку за фаховими напрямками у навчальному центрі Служби правопорядку [42], розташованому в м. Львові.

Комплектування військовослужбовцями Служби правопорядку здійснюється відповідно до вимог ст. 4 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [43], яка передбачає, що:

Збройні Сили України та інші військові формування комплектуються військовослужбовцями шляхом: а) призову громадян України на військову службу; б) прийняття громадян України на військову службу за контрактом [42].

Порядок комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань військовослужбовцями встановлюється цим Законом та прийнятими відповідно до нього нормативно-правовими актами.

Для доукомплектування Збройних Сил України та інших військових формувань військовослужбовцями на особливий період проводиться планомірна військова підготовка і забезпечується перебування в запасі та військовому резерві необхідної кількості військовонавчених громадян [42].

Генеральний штаб Збройних Сил України проводить розподіл призовників за станом здоров'я та рівнем освіти пропорційно між Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями.

Професію слід розуміти як загальне широке поняття (походить від лат. profession - спеціальність), від трудової діяльності, що вимагає певних знань, трудових навичок, умінь, щоб кваліфіковано виконувати певну роботу, предмет постійних занять людини [54].

Правильний підбір кадрів до Служби правопорядку за спеціальностями і відповідне визначення їх функціональних обов'язків мають провідне значення в забезпеченні ефективної діяльності підрозділів ВСП, яким потрібні юристи, економісти, спеціалісти з бухгалтерського обліку та аудиту, психологи, фахівці з дорожнього руху, охорони громадського порядку, пожежної безпеки, інших професій [42].

Під час вступу на військову службу до ВСП не допускається встановлення певних обмежень або переваг залежно від мови, раси, національності, походження, майнового чи посадового становища, переконань, ставлення до релігії. Рівне право доступу кожному до військової служби у ВСП створює можливість забезпечити особовий склад Служби правопорядку відповідно підготовленим персоналом. Сказане не означає необмеженої реалізації права на вступ до ВСП, а є лише юридичною можливістю, здійснення якої обумовлюється багатьма чинниками [50].

Відбір кандидатів для комплектування особового складу ВСП має враховувати ряд умов, зокрема: громадянство України; вік кандидата має бути не молодшим за 18 років; наявність певної підготовки з військово-технічних спеціальностей, або професії, необхідної для виконання обов'язків у ВСП; моральні якості й фізичний стан, які мають відповідати встановленим вимогам для проходження військової служби у Службі правопорядку; уміння зберігати державну та військову таємниці; наявність у вступаючого до ВСП належного стану здоров'я; інтелектуальний та психічний розвиток вступаючого на службу; освіта - вища або повна загальна середня освіта, як виняток - базова загальна середня освіта за спеціальністю, спорідненою з військовою; володіння державною мовою, оскільки керівництво, спілкування, діловодство ВСП здійснюється українською мовою [53].

Для підвищення якості професійної підготовки офіцерів ВСП доцільно було б здійснювати її в одному з вищих військових навчальних закладів Міністерства оборони України, оскільки короткочасна підготовка у Навчальному центрі ВСП не забезпечує повної готовності військовослужбовця до виконання складних і різнобічних завдань адміністративно-процесуального, кримінально-процесуального, кримінально-правового та оперативно-розшукового характеру, використання запобіжних заходів з протидії злочинності та попередження правопорушень [43].

З вищевикладеного матеріалу зробимо наступні висновки: військовослужбовці, які відбираються на військову службу у підрозділах

Служби правопорядку на посадах офіцерів, прапорщиків та сержантського і рядового складу, проходять спеціальний добір та перевірку щодо професійної придатності до служби у Військовій службі правопорядку. Для підвищення професійної підготовки за фаховими напрямками майбутньої діяльності доцільно було б, щоб військовослужбовці Служби правопорядку отримували спеціальну військову професійну освіту в одному з вищих навчальних закладів Міністерства оборони України, оскільки короткочасна підготовка у навчальному центрі Служби правопорядку не забезпечує їх повної готовності до виконання складних і різнобічних завдань адміністративно-процесуального, кримінально-процесуального, кримінально-правового та оперативно-розшукового характеру, використання повного комплексу передбачених законом запобіжних заходів з протидії злочинності та попередження правопорушень

1.4. Військово-службові відносини в діяльності служби правопорядку

Служба правопорядку як правоохоронний орган є важливим елементом, що забезпечує обороноздатність України. Вона наділена повноваженнями забезпечувати законність, правопорядок та військову дисципліну у середовищі військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до закону. Права Служби правопорядку визначають її правомочність, передбачену законом можливість учасника правовідносин здійснювати певні дії або вимагати їх від іншого учасника цих самих правовідносин [23].

Правомочність Служби правопорядку належить до сфери суб'єктивних прав, що означає закріплену нормами права можливість не тільки здійснювати певні дії, але й вимагати певної поведінки від громадян та організацій. Така можливість забезпечується відповідними обов'язками військовослужбовців та інших осіб, покладеними на них нормами права. Якщо вказані особи не виконують покладені на них обов'язки, Служба правопорядку може застосовувати передбачені її повноваженнями заходи

контролю, переконання та примусу, звернутися до інших державних органів та суду, які забезпечать виконання відповідних правових обов'язків.

Правомочність Служби правопорядку, яка реалізується через її права і функції, забезпечує правомірну поведінку суб'єктів права, на яких поширюється юрисдикція Служби правопорядку.

Правомірна поведінка полягає у відповідності приписам правових норм і є видом соціальної поведінки і визначальною умовою забезпечення законності та правопорядку, прав і свобод громадян, побудови правової держави [48].

Права військовослужбовців Військової служби порядку у Збройних Силах України сформовані законодавцем таким чином, щоб у будь-яких умовах (мирний час, війна, конфлікт, стихійне лихо, інші умови надзвичайного стану) Служба правопорядку могла б сприяти своїми повноваженнями забезпеченню захисту суверенітету, територіальної цілісності й недоторканості кордонів України, протидію зовнішнім і внутрішнім загрозам.

Тільки Збройні Сили здатні самостійно виконувати стратегічні завдання із забезпечення надійної оборони країни від зовнішньої агресії та надання допомоги іншим силовим структурам при виконанні різноманітних завдань в екстремальних умовах [50].

Здатність Збройних Сил України виконувати ці завдання залежить від їх бойової могутності, яка, у свою чергу, визначається чисельністю та якістю особового складу, його бойовою підготовкою, станом дисципліни та законності, морально-психологічним станом військ, кількістю і якістю озброєння та військової техніки, інших матеріальних засобів, наявністю добре підготованого офіцерського складу, здатного управляти підрозділами і частинами в будь-яких умовах бойової обстановки, рівнем розвитку воєнної науки [21].

Воєнна організація України створювалась без достатньої продуманості й обґрунтованості і без відповідної переробки застарілих теоретичних

положень і нормативноправових актів, що призвело до значного збільшення кількості самостійних силових структур, у тому числі й військових.

Кожне військове формування в рамках створення нормативно-правової бази ще в 90-і роки минулого століття розбудовувалося не як структурний елемент єдиної системи Воєнної організації держави, а як незалежна, окрема силова структура із своєю галузевою нормативно-правовою базою, програмою розвитку, тактичними і стратегічними завданнями на мирний і воєнний періоди, які не узгоджувалися між собою, призводили до конфліктності і протиріч між окремими міністерствами і відомствами під час загострення політичної ситуації в країні [19].

Покладення відповідальності за забезпечення воєнної та інших видів безпеки на різних суб'єктів не відповідало вимогам часу, тим більш, що порядок взаємодії та підпорядкування органів, військ (сил охорони правопорядку) різних міністерств і відомств під час виконання спільних (бойових та спеціальних) завдань у нормативно-правовому порядку чітко не було визначено [48].

Розпорошеність відповідальності за забезпечення воєнної та інших видів безпеки між різними суб'єктами державної виконавчої влади, відсутність єдиних параметрів у діяльності різних військових структур і формувань ускладнюють діяльність Служби правопорядку у сфері зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, забезпечення конституційних прав військовослужбовців.

Вирішення всіх перерахованих завдань, які є взаємозалежними і взаємопов'язаними, доповнюють та уточнюють одне одного, є ускладненим навіть в умовах мирного часу; не можна відокремлювати їх одне від одного і не можна їх виконати без належної військової дисципліни і забезпечення правопорядку та законності [44].

Права Служби правопорядку поширюються на всі військові формування, що комплектуються згідно із Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» [43]. Права військовослужбовців Служби

правопорядку, передбачені ст.7 Закону України «Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [42], спрямовані на забезпечення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України.

Права, законність і правопорядок за змістом і характером є різними соціальноправовими категоріями. Права полягають у визначених законом нормах державної волі й інтересів, які можуть здійснюватись або не здійснюватись тими фізичними та юридичними особами, яким вони адресовані.

Законність розглядається як якісний бік правової діяльності суб'єктів права та їхньої поведінки, властивість методів, принципів, режиму функціонування.

Правопорядок – стан правового життя суспільства, упорядкована система правових відносин та їх якостей. Законність є невід'ємною складовою правової системи в цілому, особливим станом суспільного і державного життя, режиму функціонування як держави, так і окремих її структурних органів [43].

Права військовослужбовців Служби правопорядку слід розглядати в двох площинах: як права людини, яка служить у Військовій службі правопорядку у Збройних Силах України, і як посадової особи Служби правопорядку. Конституція України не передбачає будьяких обмежень у громадянських і політичних правах залежно від законної професійної діяльності [42].

Військова служба регулюється системою правових норм, що встановлюють права, обов'язки, обмеження [52], заборони та відповідальність військовослужбовців, проходження ними військової служби, порядок виникнення, здійснення та припинення військово-службових правовідносин.

Військова служба в Службі правопорядку Збройних сил України обумовлюється матеріальними і процесуальними нормами права. Матеріальні

норми встановлюють статутні положення, що визначають принципові риси цього правового інституту [56].

До таких норм належать, зокрема: поняття військової служби, військовослужбовця, військової посадової та службової особи; принципи військової служби, правовий статус військовослужбовця (права, обов'язки, обмеження, відповідальність); порядок заміщення посад; атестація; службова дисципліна; умови служби; способи і підстави припинення військової служби; контроль і нагляд у системі військової служби. Реальне виконання положень, що містяться у матеріальних правових нормах, регулюють процесуальні норми [48].

Юридичними фактами, які є підставою для виникнення військово-службових відносин, можуть бути дії, що виникають за участю людей, та події, які мають місце незалежно від їх волі. І.Ф. Корж [52] вважає, що військово-службові відносини мають наступні характерні ознаки: – вони є адміністративно-правовими відносинами, оскільки регулюються нормам публічного права (відповідними нормами військового законодавства, яке є складовою частиною адміністративного права).

На них не поширюється дія норм приватнотрудового права. Держава в особі військових органів та громадяни, які вступили на військову службу, перебувають у адміністративно-правових відносинах, вони наділені особливими правами і виконують особливі обов'язки, пов'язані із захистом Вітчизни.

На відміну від громадян, які можуть перебувати у приватнотрудових відносинах, обумовлених укладенням трудового договору (контракту), військовослужбовці перебувають на службі у держави і виконують її завдання і функції; – військово-службові відносини – це особливі адміністративно-правові відносини. Вони встановлюють особливий статус військовослужбовців і мають високий ступінь імперативності, оскільки їх суб'єкти перебувають переважно у співвідношенні начальник-підлеглий, тобто влади і підпорядкування [53].

Це означає, що окремі військовослужбовці наділені відповідними владними правами, можливістю здійснювати організаційно-розпорядчі функції, вживати адміністративних заходів, а також виконувати адміністративно-юрисдикційні дії як усередині відповідного військового формування, так і за його межами у відповідності до чинного законодавства.

Військовослужбовцям Служби правопорядку, які здійснюють військово-службові відносини, з приводу виконання покладених на них обов'язків у відповідності до ст.7 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [43].

Розробляючи адміністративно-правовий статус Служби правопорядку, досліджуючи її компетенцію та повноваження, аналізуючи правову основу діяльності, основні завдання та права Служби правопорядку у Збройних силах України, необхідно виходити з положень Міжнародного пакту «Про громадянські і політичні права» [44], які закріплені в Основному законі України – Конституції [5].

Найважливішими завданнями військової служби є забезпечення воєнної безпеки, для чого необхідна низка обставин, зокрема своєчасне і належне комплектування військових частин, бойова підготовка військового персоналу, забезпечення військ бойовою технікою та іншими засобами для успішного виконання завдань, висока дисципліна, правопорядок, законність як невід'ємні умови проходження військової служби, соціальний і правовий захист військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до закону [48].

Безумовно, що основним елементом захисту національної безпеки є народ, «моральний дух і підготовка якого дозволяє захистити Вітчизну за будь-яких умов, а також інші чинники. Але далеко не останню роль серед них мають відігравати саме особи, що проходять військову службу, які своєю повсякденною працею створюють особливий соціальний продукт – національну безпеку України» [47].

Висновки з даного підрозділу наступні: військово-службові відносини за участю військовослужбовців Служби правопорядку можна поділити на дві групи, а саме: а) відносини, які пов'язані з організацією діяльності підрозділів Служби правопорядку, добору, навчання і розстановки особового складу, забезпечення його життєдіяльності, проведення атестацій, просування по службі, звільнення з неї; соціальний і правовий захист тощо; б) відносини, які пов'язані з реалізацією прав військовослужбовців Служби правопорядку із забезпечення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону.

РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИМУСУ В ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

2.1. Взаємодія служби правопорядку з органами державної влади, місцевого самоврядування і громадськістю

Взаємодію розуміють як ділове співробітництво елементів системи для досягнення певного результату. Правове регулювання взаємодії Служби правопорядку України (далі - Служба правопорядку) з органами державної влади, місцевого самоврядування і громадськістю здійснюється на основі законів України «Про Військову службу правопорядку у Збройних силах України» [42], «Про оборону України» [49], «Про Збройні сили України»[41], і багатьох інших.

На органи управління Служби правопорядку державою покладено забезпечення законності, правопорядку, військової дисципліни та захист конституційних прав і свобод військовослужбовців. Виконання цих завдань значною мірою залежить від погодженості та єдності всіх елементів правоохоронної системи.

Взаємодія - одна з основних філософських категорій, яка відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість і зміну стану або взаємний перехід, а також породження одним об'єктом іншого. Взаємодія являє собою вид прямого або опосередкованого, зовнішнього або внутрішнього відношення, зв'язку [22].

Взаємодія у правоохоронній сфері, в площині якої здійснюється і правоохоронна функція Служби правопорядку, реалізується шляхом державного управління, яке охоплює всі сторони суспільного життя, в тому числі й військово-правові відносини. Як соціальне явище державне управління реалізується через різні форми, методи, принципи, які обумовлюються

проблемами й завданнями суспільного розвитку, що здійснюється в інтересах певних соціальних верств [51].

Різновидом державного управління є правоохоронна діяльність Служби правопорядку, яка має владно-примусовий характер, ґрунтується на державній волі й передбачає, що здійснення управлінських функцій допускає застосування владно-регулюючих і примусових заходів державного управління, хоча вони і мають лише допоміжний характер, а управління здійснюється шляхом заохочення, стимулювання, переконання, формування громадської думки та свідомості, почуття відповідальності, добровільного виконання обов'язків, дотримання встановлених норм поведінки.

Державне управління буде ефективнішим, якщо воно здійснюється у взаємодії органів виконавчої влади, місцевого самоврядування і громадських організацій.

Служба правопорядку має право обмежувати або забороняти рух транспорту або пішоходів на окремих ділянках вулиць та автомобільних шляхів, зупиняти й оглядати з цією метою транспортні засоби, перевіряти у водіїв документи на право користування та керування ними. Службі правопорядку дозволяється регулювати дорожній рух на автомобільних дорогах і вулицях під час проходження колон військових транспортних засобів, організувати і забезпечувати супроводження цих колон і транспортних засобів спеціального призначення [43].

Органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, органи внутрішніх справ мають сприяти проходженню колон військових транспортних засобів через територію обслуговування.

Органи внутрішніх справ мають взаємодіяти з органами управління Служби правопорядку в забезпеченні проведення гарнізонних заходів, коли вони відбуваються в громадських місцях, чи до участі в яких залучаються великі групи людей. Службі правопорядку надається право вносити відповідним органам внутрішніх справ пропозиції про анулювання дозволів на придбання, зберігання й носіння зброї та боєприпасів, а також спеціальних

засобів самооборони, виданих військовослужбовцям та іншим громадянам, які проживають на територіях дислокації військових частин і зловживають спиртними напоями, вживають наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги без призначення лікаря, хворіють на психічні захворювання та в інших випадках, передбачених законом [48].

Орган управління Служби правопорядку, який надіслав пропозиції, повідомляє про наслідки їх розгляду не пізніше, ніж у місячний термін. Органи внутрішніх справ та інші правоохоронні органи відповідно до законодавства зобов'язані виконувати звернення Служби правопорядку на предмет вилучення документів, речових доказів, предметів, заборонених до обігу, і допомагати Службі правопорядку в розшуку та затриманні військовослужбовців, які вчинили правопорушення та розшуковуються. Служба правопорядку в межах своєї компетенції та встановленому законом порядку має право вилучати у військовослужбовців та інших осіб, які незаконно перебувають на території військової частини або військового об'єкта чи здійснюють протиправні дії, предмети і речі, заборонені або обмежені в обігу, а також документи з ознаками підробки, і передавати їх відповідним органам виконавчої влади . [44]

На Службу правопорядку покладається здійснення таких функцій:

- взаємодіяти з військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів, органами внутрішніх справ, іншими правоохоронними органами, у тому числі обмінюватися з ними інформацією для швидкого і повного розкриття злочинів та виявлення правопорушень;

- погоджувати в установленому законом порядку з відповідними органами перевезення великогабаритних, великовагових і небезпечних вантажів транспортними засобами Збройних сил України; забезпечувати їх супроводження та контроль за дотриманням особливих умов, правил, норм і стандартів з організації перевезення зазначених вантажів;

- брати участь у виконанні завдань військовими частинами в разі їх залучення у встановленому законом порядку до проведення робіт під час введення режиму воєнного або надзвичайного стану в Україні чи окремих її

місцевостях і взаємодіяти при цьому з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування;

- забезпечувати збереження знайдених, вилучених у затриманих та заарештованих осіб, які перебувають нагауптвахті, документів, речей, цінностей та іншого майна, а також передавати органам внутрішніх справ документи і речі цивільних осіб, затриманих на території військових частин;

- надавати в межах своєї компетенції допомогу органам державної влади, органам місцевого самоврядування, військовому командуванню, органам військового управління та їх представникам, громадським організаціям у здійсненні їх законної діяльності в разі протидії їм або небезпеки з боку правопорушників із військовослужбовців Збройних сил України [47];

- повідомляти органи державної влади та органи місцевого самоврядування, військове командування, органи військового управління, громадськість за місцем служби або роботи особи, в тому числі цивільних громадян, які незаконно перебували на території військової частини або військового об'єкта і вчинили протиправні дії, про вчинення ними правопорушення, провадження якого належить до компетенції Служби правопорядку [47].

Ефективність забезпечення правопорядку, безпеки громадян і суспільства, охорони громадського порядку, а загалом і держави значною мірою залежить від діяльності у цій сфері всіх органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадян і, зокрема, правоохоронних органів, до яких належить і Служба правопорядку. Повноваження і компетенція місцевого самоврядування визначаються Конституцією України в Законі України «Про місцеве самоврядування» [57].

Стаття 140 Конституції України [5] визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади, жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селищ та міста, самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Місцеве самоврядування здійснюється місцевою громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування, міські, селищні, міські виконавчі органи. Поряд з іншими функціями життєзабезпечення громади органи місцевого самоврядування здійснюють і правоохоронну функцію в різних формах: контроль, організація взаємодії, забезпечення фінансування правоохоронних, правотворчих і правозастосовних заходів [50].

До головних завдань територіальної громади відносять: - забезпечення для кожної людини безпечного для життя і здоров'я довкілля; - створення безпечних умов для проживання; - забезпечення ефективного захисту від злочинності, правопорушень, будь-яких форм насильства; - організація та сприяння в забезпеченні безпеки дорожнього руху та розвитку транспортної інфраструктури; - участь у правовому вихованні населення.

Правоохоронна діяльність Служби правопорядку реалізується також через функцію взаємодії з громадськими організаціями у сфері охорони громадського порядку, попередження правопорушень, розкриття злочинів, розшуку та затриманню правопорушників, виявленні й усуненні причин і умов, що сприяють порушенням законності. Загальні умови реалізації права громадян на свободу об'єднання та порядок їх створення встановлюються Законом України «Про об'єднання громадян» [58].

Норми згаданого закону та положення Конституції України дають підстави для залучення громадськості до охорони громадського порядку в Україні в різних формах [5].

Правовою підставою для взаємодії Служби правопорядку в Збройних силах України та громадськістю можуть бути і норми Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [59]. Норми вказаного закону можуть бути використані Службою правопорядку при виконанні своїх повноважень в обслуговуванні військових формувань Державної прикордонної служби України.

Важливим нормативно-правовим актом, що забезпечує взаємодію органів управління Служби правопорядку і громадськості, є Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» [60].

Взаємодія Служби правопорядку з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями ґрунтується на принципах законності, гласності, прозорості, демократизму, що означає можливість широкої участі громадськості в процесі ухвалення рішень органами військового управління, зокрема Служби правопорядку, реалізації актів управління щодо забезпечення законності, правопорядку і військової дисципліни [60].

Тож можна сказати, що з цієї метою при Міністерстві оборони України створена Громадська рада як консультативно-дорадчий орган. Демократичний цивільний контроль являє собою комплекс здійснюваних системою суб'єктів цивільного контролю держави організаційно- правових та інформаційних заходів для забезпечення неупередженого дотримання законності, відкритості в діяльності Збройних сил України, зокрема при реалізації приписів, актів військового законодавства України, утвердження й зміцнення конституційних засад демократичної правової держави у сфері цивільно-військових відносин [60].

Посилення демократичного цивільного контролю в процесі реалізації приписів та управлінських рішень, які ухвалює Служба правопорядку, сприяє зміцненню законності в діяльності військових структур і військової дисципліни серед військовослужбовців.

2.2. Правоохоронна функція Служби Правопорядку

Проголосивши свою незалежність, Україна стала на шлях розбудови власної правової держави, становлення якої значною мірою залежить від діяльності правоохоронних органів, які забезпечують суспільний правопорядок. Конституція України [5] вимагає від держави створення та

забезпечення такої системи суспільних відносин, яка була б спрямована в першу чергу на реальний захист прав і свобод людини та громадянина в усіх сферах суспільного життя, в т. ч. й у військовій сфері.

Основним елементом такої системи має бути відповідний механізм забезпечення всебічної реалізації прав, свобод і обов'язків людини та громадянина, що охоплюється поняттям правоохоронної діяльності [42].

У цьому контексті правоохоронну діяльність можна розглядати як вид державної діяльності, яка спрямована на захист законності, прав і свобод громадянина, протидію злочинності та іншим правопорушенням, і здійснюється уповноваженими на те державними органами шляхом застосування заходів профілактики, примусу і покарань, врегульованих законом [43].

Відтак, дослідження діяльності органів, уповноважених їх застосовувати, не втрачають актуальності. За сучасних умов ця проблема набуває особливої гостроти та необхідності наукового аналізу.

Адже в державі триває процес реформування правоохоронних органів, Збройних Сил України, а правоохоронна діяльність стає одним із пріоритетних напрямків суспільно значущої діяльності держави.

Особливу, так звану військово-правову специфіку має правоохоронна діяльність держави у Збройних Силах України, що здійснюється Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України (далі – Служба правопорядку) [43].

Правові проблеми застосування примусу широко досліджуються науковцями як в загальній теорії держави та права, так і в окремих галузях права. Однак, незважаючи на велику кількість праць, присвячених саме примусу, на сьогодні відсутнє єдине загальноприйняте визначення цього поняття.

Головною перевагою будь-якої влади є застосування сили для забезпечення повсюдного й безумовного виконання її волі. Ще в «Пандектах» Юстиніана було занотовано: «*Vim vi repellere licet*» (насильство дозволено відбивати силою) [61, с. 3].

Для цього утворювалися спеціальні загони озброєних людей (армія, прикордонні частини, поліція, аналогічні формування), які були організовані та навчені для застосування сили, в тому числі в межах держави, проти власного населення. У наш час також визнано за можливе правомірне та необхідне застосування сили у внутрішніх справах будьякої держави, тобто т. зв. поліцейської сили [61, с. 6].

Чинник «сила» має форму матеріально-технічних дій, є засобом самостійного характеру, який призначений для припинення правопорушення шляхом обмеження свободи дій особи, заподіяння шкоди майну. Її застосування обов'язково має супроводжуватися екстраординарними, винятковими умовами, що і підкреслює її спеціальне призначення. Поняття «сила» у правовій літературі розглядається як родовий, інтегрований чинник для подальшої класифікації.

Зокрема, О. Фролов за підставами застосування сили виокремлює вогнепальну зброю, спеціальні засоби, заходи фізичного впливу, а за функціональним призначенням – зброю (збройну силу), фізичну (неозброєну) силу, прилади, спеціально сконструйовані або пристосовані для утримання особи [61, с. 7].

Таким чином, за допомогою сили реалізується примус, який є одним із силових ресурсів влади, що виконує функцію охорони внутрішнього правопорядку.

Саме таку сучасну назву правоохоронних органів пропонує Ю. Є. Полянський, перейменувавши їх на «органи охорони правопорядку». Квінтесенцією діяльності цих органів, на його думку, повинна бути протидія злочинності (боротьба зі злочинністю) [62, с. 34].

Владний характер правоохоронної діяльності полягає у захисті суспільних відносин від протиправних посягань. Захист або поновлення порушеного права здійснюють правоохоронні органи. Рішення, прийняті правоохоронними органами, що наділені владними повноваженнями, мають

обов'язковий характер. У разі невиконання або неналежного виконання приписів цих органів посадові особи притягаються до відповідальності.

Використання державного примусу при цьому визначене потребою вчинення відповідних дій, спрямованих на захист і відновлення порушеного права, поза волею правопорушника. У процесі забезпечення правопорядку правоохоронні органи переконують або примушують громадян визнати цей порядок саме як правовий, що не тільки регламентується, а й гарантується правом.

Однак у такому випадку природа і характер правоохоронної діяльності значною мірою залежатимуть від того, наскільки збігаються уявлення про право у громадян та у співробітників правоохоронних органів. Від рівня збалансованості цих уявлень прямо залежить реальне співвідношення переконання і примусу в їх діяльності. Варто зауважити, що в науці і практиці питання віднесення певного державного органу до правоохоронного вирішуються досить неоднозначно. Вказане зумовлюється як і відсутністю узгодженого теоретичного розуміння складу й системи правоохоронних органів, так і відсутністю чіткої законодавчої регламентації критеріїв належності тих чи інших інституцій до числа правоохоронних. Так, у статті 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. визначено, що правоохоронні органи – органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій [63].

Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003 р. встановлює, що правоохоронні органи – це державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [64, ст. 1]. У статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. визначено перелік правоохоронних органів, до яких законодавцем віднесено, зокрема, органи

Служби правопорядку, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [65].

Безперечно, що загальною ознакою правоохоронних органів, згідно з цими визначеннями, є здійснення ними правоохоронних функцій, проте саме поняття «правоохоронна функція» у згаданих та інших нормативно-правових актах відсутнє. Доречними з цього приводу є думки вчених-правників.

Так Ю. С. Плигун вважає, що правоохоронна діяльність визначається «правоохоронною функцією» держави, здійснюється в рамках правоохоронних відносин та відповідає їх принципам. Владна діяльність правоохоронних органів виражається в тому, що вони, будучи частиною апарату держави, мають компетенцію розглядати різні юридичні справи та опираються на можливість застосування державного примусу [66, с. 17].

На думку С. Ю. Полякова, «правоохоронна функція» полягає у локалізації, нейтралізації і недопущенні правопорушень. Реалізація цієї функції у Збройних Силах України здійснюється уповноваженими органами із застосуванням примусу, як засобу забезпечення законності і правопорядку [67, с. 186].

С. Л. Лисенков вважає, що сутність «правоохоронної функції» полягає в забезпеченні безпосереднього державного реагування на правопорушників шляхом притягнення їх до юридичної відповідальності. При здійсненні цієї функції відповідні державні органи спираються на методи переконання і примусу [68, с. 75-76]. Немає єдиного підходу до визначення цього поняття і серед працівників правоохоронних органів. Для виокремлення з великого розмаїття державних органів тих, які займаються саме правоохоронною діяльністю, слід визначити ознаки такої діяльності.

Так, І. В. Солов'євич виокремлює такі ознаки правоохоронної діяльності: державновладна специфіка, що виявляється у захисті певних суспільних відносин компетентними органами державної виконавчої влади; підзаконність – здійснення повноважень в чітко регламентованих законом процесуальних межах; правозастосовний характер рішень, що приймаються, – полягає

не у встановленні нових норм права, а лише у застосуванні вже діючих норм; можливість застосування примусу – запобіжних засобів припинення протиправної діяльності [69, с. 11-12].

М. С. Тимченко серед істотних ознак правоохоронної діяльності називає примус засобом впливу на адресатів, тобто примус застосовується у процесі такої діяльності й відрізняє органи, що його застосовують, від інших. На його думку, дії та результати дій суб'єктів правоохоронної діяльності спрямовані не на себе, а на інших суб'єктів, створюючи, змінюючи, захищаючи, підтверджуючи або припиняючи права та обов'язки останніх [70, с. 5-6].

Тобто основа повноважень цих органів, і таку думку підтримують М. С. Тимченко, О. М. Бандурка, А. Т. Комзюк та ін., полягає у праві змушувати певне коло осіб що-небудь зробити чи, навпаки, утриматися від певних дій. Відповідно, Служба правопорядку (аналог військової поліції в інших країнах), як і поліція, на відміну від інших правоохоронних органів (наприклад, прокуратури), діє шляхом безпосереднього примусу. Вона не виносить рішень, що передують застосуванню сили чи постанов про застосування насильства. Вона просто його здійснює [71, с. 10].

Правовий статус, повноваження, принципи діяльності Служби правопорядку визначені в Законі [42]. Так, згідно із статтею 1 Закону, Служба правопорядку – спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни у Збройних Силах України; запобігання і припинення правопорушень; виявлення і розслідування корупційних правопорушень; захисту життя, прав і законних інтересів військовослужбовців [42].

Отже, правоохоронну діяльність Служби правопорядку, на нашу думку, можна визначити як форму реалізації функцій держави, що має владний характер і спрямована на зміцнення законності і правопорядку у Збройних Силах України, забезпечення конституційних прав військовослужбовців, шляхом застосування примусових заходів у регламентованих законодавством процедурних межах і процесуальному порядку. Військовослужбовці Служби

правопорядку уповноважені державою виконувати її функції. Для цього вони наділені владними повноваженнями, їх статус регулюється нормами публічного права, вони мають право на обов'язкові для інших осіб рішення і виступають як носії, представники державної влади, маючи право в межах наданих повноважень, надавати обов'язкові для виконання команди, накази [72, с. 220]. При цьому за непокору законному розпорядженню посадової особи Служби правопорядку, публічні заклики до невиконання її вимог передбачена адміністративна відповідальність (ст. ст. 185, 185-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [77], а за опір під час виконання службових обов'язків встановлена кримінальна відповідальність (ст. 342 Кримінального кодексу України) [94].

Суттєвою особливістю застосування військовослужбовцями Служби правопорядку засобів примусу є їх право на виключне застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї на ураження. Примусові заходи такого впливу є найжорстокішими і крайніми заходами. Якщо стає неможливим ненасильницький шлях виконання покладених на посадову особу Служби правопорядку обов'язків щодо захисту прав людини на життя, здоров'я, свободу, на забезпечення законності та правопорядку, то вказані заходи застосовуються у суворій відповідності чинному законодавству і в межах розумної достатності [77].

У більшості випадків ефективним буває вже сама погроза застосування примусу та попередження про його можливі наслідки.

Отже, примусові заходи, які відповідно до закону можуть застосовувати військовослужбовці Служби правопорядку, належать до спеціальних заходів запобігання або припинення протиправної поведінки. Оскільки ці заходи спричиняють обмеження особистих прав, вони мають виключне значення, застосовуються як виняток і посідають особливе місце в діяльності Служби правопорядку [43].

Слід зауважити, що до застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї військовослужбовці Служби

правопорядку можуть вживати такі попереджувальні заходи: перевіряти документи; проводити особистий огляд та огляд речей; вносити подання щодо усунення порушень закону, причин і умов що їм сприяють; тимчасово обмежувати або забороняти доступ на окремі ділянки місцевості чи об'єкти; зупиняти військові транспортні засоби, обмежувати або забороняти їх рух; вимагати дотримання громадського порядку особами, які намагаються його порушити тощо [44].

Вказані заходи слугують профілактиці правопорушень та попереджують наміри особи його вчинити. В разі, якщо запобігти вчиненню правопорушення не вдалося, Служба правопорядку зобов'язана вжити заходів щоб його припинити. Враховуючи, що порушення вже сталося (чи триває),

Таким чином, наділення Служби правопорядку правом застосування примусу обумовлює особливість її становища в системі державних органів. Це також стосується інших органів, які одержали назву правоохоронних.

Аналіз їх правового статусу дає змогу зробити висновок, що своїм об'єднанням під таким найменуванням вони зобов'язані наявній у них можливості діяти методом примусу, тобто це органи примусової підтримки правопорядку [72].

Примус тут розуміється широко, як використання беззастережних однобічних приписів, що містять не тільки прямі (фізичні), а й опосередковані його форми, в тому числі різні перевірки, заборони, обмеження, стягнення тощо. Мова йде, по суті, про «правопримусові» органи [73, с. 139].

Виходячи із характеристики державного примусу, його визначають як метод державного впливу на свідомість та поведінку суб'єктів, на майно учасників правових відносин для запобігання правопорушенням, покарання та виправлення правопорушників, поновлення порушених прав тощо, який застосовується незалежно від волі та бажання зобов'язаних суб'єктів [74, с. 8-10].

Отже, примус – це багатоаспектна категорія, яка потребує ґрунтовного дослідження. Термін «примушувати» означає схилити людину до певної

діяльності за допомогою силового тиску (всупереч його волі), обмежувати свободу вибору.

Разом з тим, для державного примусу характерне те, що він є виключно правовим і застосовується з суворим дотриманням нормативно встановлених підстав, порядку та процедури реалізації заходів впливу.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що Служба правопорядку для виконання покладених на неї правоохоронних завдань і функцій застосовує методи правового регулювання, які мають примусовий (владний) характер; їм притаманні відносини субординації (підпорядкованості), обов'язковості дотримання певних правил поведінки (дисципліни), припису до дій, заборона (обмеження) певних дій під загрозою застосування санкцій, надання можливості вибору одного з варіантів необхідної поведінки, передбаченої в правовій нормі [74].

Отже, у буквальному розумінні, тобто без урахування правоохоронного статусу Служби правопорядку, використання нею примусових заходів суперечить нормам Основного Закону України. Безперечно, що виконання покладених на Службу правопорядку (інші військові формування з правоохоронними функціями) завдань, без застосування примусу (сили) є неможливим.

Відтак, на нашу думку, піднята проблематика є неоднозначною, має дискусійний характер і потребує комплексного внесення змін до Конституції України та інших нормативно-правових актів [73].

Сутність діяльності Служби правопорядку характеризується в першу чергу правоохоронними (поліцейськими) функціями. Завдання ж військового формування для Служби правопорядку є факультативними, такими, в яких вона «бере участь». Загалом завдання і функції, які покладаються на Службу правопорядку, є невластивими для Збройних Сил України, проте як їх складова, Служба правопорядку не повинна виходити за межі загальних принципів їх функціонування.

2.3. Застосування адміністративного примусу в системі Збройних Сил України

Застосування адміністративного примусу в державі завжди є реакцією на протиправні дії суб'єктів суспільних відносин з метою їх попередження і профілактики у подальшому. Необхідність їх використання в якості реакції на правопорушення пояснюється тим, що реально створюється безпосередня загроза охоронюваним суспільним відносинам, можливості потенційного завдання їм шкоди.

У правовій державі адміністративний примус має використовуватися насамперед для попередження будь-яких протиправних дій, надзвичайних ситуацій, забезпечення прав, свобод осіб у їх стосунках із державою, і лише у випадках наявності загрози правопорядку, законності, належному розвитку суспільства, увагу слід акцентувати на каральній складовій його мети [75, с. 124].

Окрім каральної, адміністративний примус виконує і виховну функцію. Я з цього приводу слушно зазначає Ю. Я. Кінаш, застосування адміністративного примусу служить одним з важливих факторів виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання законів [76, с. 29].

Адміністративний примус як засіб забезпечення законності і правопорядку в Збройних Силах виконує найважливішу свою функцію – функцію локалізації нейтралізації, недопущення правопорушень.

Ми назвемо її правоохоронною функцією, адже адміністративний примус ми будемо розглядати з позицій захисту сформованих державою правовідносин і забезпечення неухильного й точного виконання юридичних норм конкретних галузей права у сфері функціонування Збройних Сил.

Конкретизовано, адміністративний примус проявляє себе в застосуванні адміністративно-примусових заходів.

Під адміністративно-примусовими заходами забезпечення законності і правопорядку в Збройних Силах України ми пропонуємо розуміти одну з форм

державного примусу, який забезпечує стале протікання суспільних відносин в усіх площинах функціонування Збройних Сил України саме як адміністративноуправлінської системи з метою підтримання стану її готовності виконати поставлені державою завдання.

Застосування адміністративно-примусових засобів у кожній сфері суспільних відносин має власні специфічні особливості, що визначають його сутність і характерні ознаки, відносну самостійність у системі державного примусу.

Адміністративний примус, який застосовується у системі Збройних Сил України характеризується наступними особливостями:

- застосування адміністративного примусу у системі Збройних Сил України здійснюється з загальносоціальною метою - підтримання стану законності і правопорядку задля забезпечення дієвості всієї оборонної організації держави;

- застосування адміністративного примусу завжди супроводжуються широким використанням багатогранних засобів виховного характеру, спрямованих на формування високого рівня правосвідомості, патріотизму, вірності конституційному обов'язку та військовій присязі (ст. 11 Закону України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р. № 1934-XI [41] визначає, що однією з засад діяльності Збройних Сил України є вірність військовослужбовців конституційному обов'язку і військовій присязі);

- адміністративні примусові закони застосовуються в системі Збройних Сил України лише уповноваженими законом суб'єктами (посадовими особами) військового управління (військові начальники, посадові особи Військової служби правопорядку, посадові особи військової прокуратури, суди);

- у більшості випадків застосування адміністративно-примусових засобів у системі Збройних Сил відбувається у межах службово-трудова відносин (відання-виконання наказу або накладення начальником на підлеглого дисциплінарного стягнення за порушення військової дисципліни);

- адміністративно-примусові заходи в Збройних Силах можуть застосовуватися не тільки у зв'язку із вчиненням правопорушень або порушень військової дисципліни, а й за їх відсутності, коли необхідно їх попередити або забезпечити порядок і безпеку під час різних неординарних ситуацій (стихійного лиха, епідемій, епізоотій, аварій, катастроф тощо);

- на відміну від інших сфер суспільних відносин, регламентація застосування адміністративного примусу в системі Збройних Сил здійснюється не нормами загального адміністративного права (на підстав Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. [77]), а нормами законодавства про Збройні Сили і військову службу;

- адміністративний примус у Збройних Силах України, на відміну від інших соціальних систем, застосовується стосовно громадян, які перебувають між собою у відносинах професійної субординації і службового підпорядкування (начальник-підлеглий);

- заходи адміністративного примусу, які застосовуються в системі Збройних Сил України є різноманітними за змістом (можуть мати характер морального, майнового, особистісного впливу) і забезпечення їх дієвості може відбуватись із застосуванням фізичної сили і вогнепальної зброї (у відповідності до п. 6 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України [78], у разі непокорі чи опору підлеглого командир зобов'язаний для відновлення порядку вжити всіх передбачених законами та військовими статутами заходів примусу аж до арешту);

- заходи адміністративного примусу застосовуються саме в примусовому порядку, тобто незалежно від волі й бажання суб'єкта, до якого застосовується, часто з можливістю використання для його реалізації інших примусових заходів;

- застосовується адміністративний примус в Збройних Силах України з потрібною метою: 1) для запобігання різним проявам порушення встановленого порядку проходження військової служби військовослужбовцями; 2) для припинення розпочатого або вже вчиненого протиправного діяння та

забезпечення провадження в справах про дисциплінарні проступки; 3) для покарання осіб, які вчинили правопорушення [79, с. 357].

У системі Збройних Сил України є значна кількість суб'єктів, які повноважні застосовувати адміністративний примус.

На основі викладного матеріалу підведемо висновки : застосування адміністративно-примусових заходів уповноваженими посадовими особами Військової служби правопорядку під час несення патрульно-постової служби є вагомим чинником виявлення і попередження правопорушень серед військовослужбовців і працівників системи Збройних Сил України.

2.4. Підстави і порядок застосування військовослужбовцями служби правопорядку вогнепальної зброї»

Вогнепальна зброя може застосовуватись військовослужбовцями Служби правопорядку як крайній захід у випадках, передбачених ст. 11 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України». «Застосування зброї є крайнім заходом і допускається у разі, коли інші заходи виявилися неефективними або за умовами обстановки застосування інших заходів є неможливим» [42, с. 225]. Винятковість застосування вогнепальної зброї обумовлюється такими чинниками :

- а) наслідки застосування зброї порівняно з іншими спеціальними примусовими заходами є найбільш суворими;
- б) підстави застосування вогнепальної зброї визначені в законі детально і вичерпно;
- в) про застосування зброї військовослужбовець Служби правопорядку протягом 24 години зобов'язаний письмово доповісти безпосередньому начальникові для повідомлення прокурора у встановленому порядку;
- г) в усіх випадках застосування вогнепальної зброї військовослужбовцем Служби правопорядку проводиться службове розслідування [42].

Під поняттям «зброя» розуміються пристрої і засоби, які застосовуються у збройній боротьбі для нападу (наступу) або захисту (оборони) з метою ураження або знищення противника [57, с. 560].

Зброя класифікується за різними ознаками, насамперед, розрізняють зброю масового ураження (ядерну, хімічну, біологічну) та звичайну зброю, під якою розуміються всі інші види зброї.

Характер бойових завдань, при виконанні яких застосовується зброя, дозволяє використовувати стратегічну, оперативну і тактичну зброю та їх різні комбінації. Залежно від цільового призначення зброя поділяється на одноцільову (протиракетну, протиповітряну, протитанкову, протичовнову) і багатоцільову (більшість зразків ракетної, артилерійської, стрілецької зброї). Виходячи із способів доставки до цілі засобу ураження (кулі, гранати, снаряди, міни, частини бойової ракети), зброя поділяється на стрілецьку, артилерійську, реактивну, ракетну [60].

Досліджуючи підстави і порядок застосування військовослужбовцями Служби правопорядку вогнепальної зброї, автор ставить за мету дослідження використання стрілецької зброї військовослужбовцями Служби правопорядку при виконанні службових завдань.

Стрілецьку зброю можна розрізнити, виходячи із кількості персоналу, задіяного на її функціональне застосування: індивідуальну (пістолети, гвинтівки, карабіни, автомати, ручні кулемети) і групову. Ураховуючи автоматизацію процесу стрільби, визначають автоматичну, напівавтоматичну, неавтоматичну стрілецьку зброю.

При виконанні правоохоронної функції, припиненні правопорушень та протиправних посягань військовослужбовці Служби правопорядку за ступенем ризику для життя, здоров'я, честі та гідності виділяються серед інших військовослужбовців. Правове регулювання підстав та порядку застосування вогнепальної зброї військовослужбовцями Служби правопорядку має на меті не лише виконання законних вимог представника

Служби правопорядку, але й захист їх життя та здоров'я від злочинних посягань правопорушників.

Указаний вище закон та правила застосування спеціальних засобів військовослужбовцем Військової служби правопорядку у Збройних Силах України під час здійснення службових завдань встановлюють перелік вичерпних підстав і порядок застосування вогнепальної зброї [43].

Загальні правила та порядок застосування зброї військовослужбовцями Збройних Сил України передбачаються також військовими статутами Збройних Сил України.

Військовослужбовці Служби правопорядку, крім визначених військовими статутами Збройних Сил України порядку і правил застосування зброї і фізичної сили, мають право застосовувати вогнепальну зброю у таких випадках:

- для захисту військовослужбовців, інших громадян від нападу, що загрожує їх життю і здоров'ю, а також для звільнення заручників, захоплених на території військової частини;

- для відбиття групового або збройного нападу на військовослужбовця Служби правопорядку або членів його сім'ї чи іншого нападу, якщо їх життю або здоров'ю загрожує небезпека;

- для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, приміщення, споруди, транспортні засоби військових частин, а також звільнення їх у разі захоплення;

для затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочинів і яка намагається втекти;

- для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожує життю і здоров'ю військовослужбовця Служби правопорядку;

- для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю громадян або військовослужбовця Служби правопорядку [43].

Військовослужбовці строкової служби у випадках, зазначених вище, застосовують вогнепальну зброю за наказом свого безпосереднього командира (начальника), за винятком безпосередньої загрози життю і здоров'ю військовослужбовця.

Забороняється застосовувати і використовувати вогнепальну зброю, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи.

Військовослужбовці Служби правопорядку мають право використовувати зброю також для подання сигналу тривоги або виклику допомоги, для знешкодження тварини, яка загрожує життю і здоров'ю громадян та військовослужбовця Служби правопорядку.

Стаття 11 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» надає військовослужбовцям Служби правопорядку право дістати вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо ті вважають, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути передбачені законом підстави для її застосування [43].

Спроби особи, яка затримується військовослужбовцем Служби правопорядку з приведеною в готовність вогнепальною зброєю, наблизитися до нього, скоротивши при цьому визначену ним відстань, чи доторкнутися до його зброї дають військовослужбовцю Служби правопорядку право застосовувати вогнепальну зброю згідно зі ст. 11 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних силах України»[43].

Доцільно розглянути підстави застосування вогнепальної зброї військовослужбовцями Служби правопорядку, яких законом передбачено шість.

Частина 1 ст. 11 указанного закону передбачає застосування зброї для захисту військовослужбовців, інших громадян від нападу, що загрожує їх життю і здоров'ю, а також для звільнення заручників, захоплених на

території військової частини. Тут, як бачимо, встановлено дві підстави, а саме «для захисту військовослужбовців, інших громадян від нападу, що загрожує їх життю і здоров'ю», а також для «звільнення заручників, захоплених на території військової частини». Захист від нападу, що загрожує життю і здоров'ю військовослужбовців та інших громадян, здійснюється в межах інституту необхідної оборони. Стаття 36 Кримінального кодексу України [94, с. 115] необхідною обороною визнає дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в цій обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів.

Право на необхідну оборону є природним і невідчужуваним, а також абсолютним правом людини, в тому числі і військовослужбовця Служби правопорядку.

При захопленні заручників на території військової частини також здійснюється напад, а процес звільнення, на відміну від необхідної оборони, триває певний час і пов'язаний з обмеженням волі громадян, а також із загрозою застосування до них насильства [43].

Звільнення заручників може супроводжуватись переговорами зі злочинцями, проведенням підготовчих замаскованих заходів для звільнення заручників і кульмінаційним заходом застосуванням вогнепальної зброї на ураження правопорушника.

У частині 2 ст. 11 Закону передбачається застосування зброї для відбиття групового або збройного нападу на військовослужбовця Служби

правопорядку або членів його сім'ї чи іншого нападу, якщо їх життю або здоров'ю загрожує небезпека [42].

Ст. 28 Кримінального кодексу України визнає злочин як такий, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців. Вчинення злочину групою осіб може відбуватись без попередньої змови між собою, за попередньою змовою, організованою групою і злочинною організацією [94].

При груповому нападі або збройному нападі одного правопорушника зброя може бути як вогнепальною, так і холодною, але ці кваліфікуючі ознаки злочину на підстави і порядок застосування вогнепальної зброї військовослужбовцем Служби правопорядку не впливають.

Інший напад, указаний в ч. 2 ст. 11 Закону, може створювати небезпеку для життя і здоров'я зазначених осіб тоді, коли нападник своєю фізичною силою, іншими обставинами нападу значно перевершує потерпілого (дитину, жінку, інваліда), коли нападник застосовує для нападу різні небезпечні предмети, крім зброї (палицю, камінь, ланцюг тощо) [43].

Військовослужбовець Служби правопорядку згідно з ч. 3. ст. 11 має право застосувати вогнепальну зброю для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, приміщення, споруди, транспортні засоби військових частин, а також для їх звільнення у разі захоплення. Військові статuti, зокрема Статут гарнізонної та вартової служби Збройних Сил України [78], містять досить широкий перелік військових об'єктів, що перебувають під охороною, конвоїв, приміщень, споруд та транспорту військових частин. Але встановити вичерпний перелік таких об'єктів неможливо та й недоцільно, оскільки організація і забезпечення військової діяльності є настільки різнобічними, складними і динамічними, що потреби забезпечення обороноздатності країни та її складових можуть постійно ставити завдання, вирішення яких є можливим лише за наявності належної охорони [94].

Стаття 12 Кримінального кодексу України (ККУ) до тяжких злочинів відносить злочин, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше 10 років, а до особливо тяжких злочинів - злочин, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі [94].

У зв'язку з цим формулювання ч. 4 ст. 11 ККУ щодо застосування зброї «для затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину» бачиться невдалим. Військовослужбовець Служби правопорядку не має можливості, затримуючи особу при вчиненні злочину, миттєво оцінити його небезпечність як тяжкого або особливо тяжкого злочину [94].

Доцільно було б вилучити посилання на вчинення «тяжкого або особливо тяжкого злочинів» указаної норми закону і сформулювати її таким чином: «для затримання особи, яка чинить суспільно небезпечне винне діяння і яка намагається втекти».

Під тяжкими наслідками слід розуміти заподіяння шкоди об'єктам, що охороняються вартою (вахтою) або патрульним (розкрадання або пошкодження військового майна, що перебуває під охороною варти /вахти/, проникнення на територію військової частини або парку сторонніх осіб і розголошення внаслідок цього військової або державної таємниці, втеча заарештованого з гауптвахти, крадіжка бойової або транспортної техніки) [94].

Військовослужбовцю Служби правопорядку надається право застосовувати вогнепальну зброю для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожує життю і здоров'ю громадян або військовослужбовців Служби правопорядку.

Суб'єктивна сторона такого злочину характеризується тільки умислом. Порядок організації і несення служби з охорони заарештованих і засуджених

визначається Положенням про особливості організації і несення служби в дисциплінарному батальйоні [42].

Опір може вчинюватись тільки під час виконання військовослужбовцем Служби правопорядку того чи іншого обов'язку по військовій службі. Він може і не виражатися в насильницьких діях, а супроводжуватись створенням перепон, мати прояв у спробі вирватись під час затримання, у погрозах застосуванням зброї, інших предметів, що можуть спричинити загрозу життю або здоров'ю військовослужбовця.

Опір - це перешкоджання військовослужбовцю Служби правопорядку виконувати покладені на нього обов'язки, спроба не допустити виконання ним службових обов'язків, не дати йому можливості діяти в цій конкретній ситуації відповідно до закону, вимог військових статутів або наказу начальника.

Метою застосування вогнепальної, зброї згідно з ч. 6 ст. 11 Закону, названо зупинку транспортного засобу, що означає, що в цьому разі шкода не повинна причинятися водію та пасажиром, а тільки автомобілю, пошкоджувати в якого можна буде будь-яку частину (шини, двигун, кузов та ін.) [42].

О.М. Бандурка [48, с. 113] наголошує на тому, що від застосування вогнепальної зброї необхідно відрізнити її використання. Так, військовослужбовці Служби правопорядку мають право використовувати зброю для подання сигналу тривоги або виклику допомоги, для знешкодження тварини, яка загрожує життю і здоров'ю громадян та військовослужбовця Служби правопорядку. У цих випадках відсутній елемент примусу, тобто використання зброї не належить до заходів припинення протиправних дій іншої особи.

Для широкого обігу мають бути заборонені автоматична нарізна зброя, зброя з глушниками, кулі з бронебійними осердями, отруйні сильнодіючі боєприпаси, зброя, дія якої заснована на випромінюванні.

РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО - ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ

3.1. Правовий захист військовослужбовців Служби правопорядку у Збройних Силах України

Процес реалізації прав і свобод особи можна уявити, з одного боку, як активну поведінку самого суб'єкта права по здійсненню належних йому прав, створенню і використанню можливостей щодо задоволення певних інтересів, отримання, споживання конкретних благ матеріального і нематеріального характеру, а з другого боку, – сприяння інших суб'єктів права (в першу чергу держави, уповноважених владних структур, органів управління) діями зобов'язального характеру здійсненню законних прав і інтересів особи, або їх невтручання у сферу її особистої свободи [80, с.91].

Тому видається логічним, що „правовий захист військовослужбовців” це не лише функція держави, яка зобов'язує її в особі органів державної влади (органів військового управління, військового командування) та їх посадових осіб (командирів, начальників) створювати належні організаційно-правові умови, забезпечувати сприятливі можливості для повної реалізації прав і свобод людини і громадянина в специфічних умовах військової служби, але і гарантоване Конституцією України суб'єктивне право особи захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [5].

Правова робота у сфері забезпечення прав, свобод і законних інтересів військовослужбовців та членів їх сімей, працівників Збройних Сил України здійснюється за певними напрямками, включає різноманітні адміністративно правові форми [5], які визначаються Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами.

Серед напрямків правової роботи по забезпеченню прав військовослужбовців, їх правовому захисту можна виділити наступні:

1. Правова регламентація діяльності командирів (начальників) по забезпеченню прав і свобод військовослужбовців та їх захисту.

2. Забезпечення (дотримання) прав військовослужбовців при притягненні їх до адміністративної, дисциплінарної та матеріальної відповідальності.

3. Оскарження розпорядчих документів органів військового управління, військового командування, неправомірних дій військових службових (службових) осіб у службовому порядку.

4. Правова підготовка військовослужбовців, організація надання правової допомоги.

5. Створення та підтримання належних організаційно-правових умов (статутного порядку), які б спонукали військовослужбовців до активної правомірної поведінки.

6. Контроль, який організується командиром (начальником) у військовій частині. Правовою основою діяльності командирів (начальників) по дотриманню прав і свобод військовослужбовців та здійсненню їх захисту являється Конституція України[5], закони України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”[81], „Про Збройні Сили України” (ст. ст. 16, 17), „Про військовий обов’язок і військову службу”[43], статuti Збройних Сил України [82] та інш.

Командири мають знати потреби і запити особового складу, приймати рішення за його заявами, скаргами та іншими зверненнями, а під час вирішення питань, пов’язаних із трудовою діяльністю працівників, суворо дотримуватись законодавства про працю [82].

Відповідним чином командири (начальники) повинні встановлювати такий внутрішній порядок у підпорядкованих військових частинах та підрозділах, який би гарантував неухильне виконання законів України і положень статутів Збройних Сил України, при цьому самим необхідно подавати приклад неухильного виконання вимог законодавства, бути ввічливими і справедливими у ставленні до підлеглих, не принижувати, а поважати їх честь і гідність [43].

Разом з тим, керуючись у своїй діяльності вищими актами законодавства України, командири (начальники) самі уповноважені на видання відповідних розпорядчих документів нормативного характеру.

Серед них основним є наказ – розпоряджувальний документ військового управління, виданий на правах єдиноначальності командиром військової частини (начальником установи), що містить норми, обов'язкові для виконання підлеглими[83].

У разі невжиття командуванням заходів, передбачених чинним законодавством, військовослужбовці та працівники юридичної служби негайно доповідають про це начальникам підрозділів юридичної служби вищого рівня [84].

Особлива роль в забезпеченні законності актів військового управління належить військовим юристам, які за своїми службовими обов'язками мають попередньо перевіряти їх на відповідність чинному законодавству та візувати, а у випадках, коли проекти розпорядчих документів суперечать Конституції та законам України, складати обґрунтовані письмові висновки і доповідати їх командирам (начальникам).

Серед адміністративно-правових форм в діяльності командирів (начальників) по забезпеченню прав і свобод військовослужбовців важлива роль належить дотриманню їхніх прав при притягненні до адміністративної, дисциплінарної та матеріальної відповідальності. Фактичною підставою для притягнення військослужбовця до юридичної відповідальності будь-якого виду є вчинення ним правопорушення [83].

Загальні положення щодо адміністративної відповідальності військовослужбовців вписані у ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення [77].

Зазначена стаття містить вичерпний перелік адміністративних правопорушень, за які військовослужбовці притягуються до відповідальності на загальних підставах [77, ст. 15].

Це, зокрема, порушення правил дорожнього руху, правил полювання та рибальства, контрабанда. За інші адміністративні правопорушення військовослужбовці несуть відповідальність за Дисциплінарним статутом Збройних Сил України [78].

Корупція, з боку військовослужбовців як адміністративне правопорушення, передбачає відповідальність за Законом України „Про боротьбу з корупцією” [85].

Виключенням із загального правила є також те, що по відношенню до військовослужбовців не можуть бути застосовані такі заходи, як адміністративний арешт та виправні роботи на строк до двох місяців. При притягненні військовослужбовців до дисциплінарної відповідальності, реалізуючи свої владні повноваження, командир (начальник) має обов’язково зважити на певні процесуальні гарантії, пов’язані з дотриманням прав військовослужбовців [77].

Так, призначаючи службове розслідування по факту порушення військової дисципліни, здійснюючи контроль за його здійсненням командир обов’язково, як уже зазначалось, враховує положення ст. 63 Конституції України [5] і неухильно дотримується відповідних положень Дисциплінарного статуту Збройних Сил України [78].

Серед важливих юридичних гарантій, які унеможливають порушення прав і свобод військовослужбовців, або, принаймні, мінімізують можливі негативні наслідки є вимоги Дисциплінарного статуту [78] про те, що при притягненні військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності на нього можуть бути покладені лише ті дисциплінарні стягнення, які визначені Дисциплінарним статутом Збройних Сил України [78] і відповідають військовому званню військовослужбовця та дисциплінарній владі командира, що вирішив накласти на винну особу дисциплінарне стягнення.

Зауважимо, що Статут не містить імперативної норми про проведення службового розслідування при вирішенні питання щодо дисциплінарної відповідальності військовослужбовців. Так, враховуючи певні складнощі щодо

встановлення (доведення) вини особи, в діях якої є ознаки правопорушення (дисциплінарного проступку), проведення такого розслідування є доцільним і, на нашу думку, необхідним для з'ясування об'єктивності і повноти всіх обставин по конкретній дисциплінарній справі. Відповідно до вимог Дисциплінарного статуту командир приймає рішення про накладення дисциплінарного стягнення, якщо вину військовослужбовця повністю доведено[78].

Службове розслідування призначається письмовим наказом командира і може бути проведено ним особисто, або доручено іншій особі. Забороняється проводити розслідування особам, які є підлеглими військовослужбовця, чие правопорушення підлягає розслідуванню. До проведення розслідування обов'язково залучається безпосередній начальник військовослужбовця, який вчинив дисциплінарне правопорушення. Службове розслідування має бути завершено протягом одного місяця з дня його призначення. У необхідних випадках цей термін може бути продовжено не більше, як на один місяць [78].

Після розгляду письмової доповіді про проведення службового розслідування та перед прийняттям рішення щодо доцільності притягнення військовослужбовця, який вчинив дисциплінарне правопорушення, до дисциплінарної відповідальності, розмірності обраного дисциплінарного стягнення, вини та тяжкості проступку, командир проводить з ним бесіду[78].

Під час накладення дисциплінарного стягнення та обрання його виду враховується: характер та обставини вчинення правопорушення, його наслідки, попередня поведінка військовослужбовця, а також тривалість військової служби та рівень знань про військову службу [78].

Недопустимо також принижувати гідність підлеглого (зривати погони та інші елементи форми одягу, ображати військовослужбовця, вживати ненормативну лексику). Необхідно пам'ятати, що за перевищення дисциплінарної влади командир несе відповідальність відповідно до законів України, включаючи відповідальність кримінальну.

Так, отримавши належним чином інформацію про заподіяння шкоди, командир (начальник) призначає розслідування, яке проводиться компетентною уповноваженою за наказом командира особою. Розслідування проводиться у строк до одного місяця, в окремих випадках – до двох місяців за рішенням вищого за підлеглистю командира (начальника) [78].

Розслідуванням повинно бути встановлено:

- у чому полягає матеріальна шкода та її вартісна оцінка;
- якими конкретно неправомірними діями військовослужбовця або призваного на збори військовозобов'язаного заподіяно шкоду
- вимоги яких законів, військових статутів, poradників, інструкцій та інших нормативних актів було порушено при цьому;
- умисно чи з необережності та з якою метою заподіяно шкоду;
- чи заподіяно шкоду винною особою під час виконання службових обов'язків;
- ступінь вини кожного у разі заподіяння шкоди кількома особами;
- умови та причини, що сприяли заподіянню шкоди та її наслідки [43].

Результати розслідування для прийняття остаточного рішення доповідаються командирі (начальнику) уповноваженою особою у формі письмового висновку.

Зазвичай, юрисконсульт військової частини (помічник командира військової частини з правової роботи), відповідно до своїх службових обов'язків, здійснює правову експертизу наказу про притягнення військовослужбовця до матеріальної відповідальності.

Видається також за доцільне і важливе, щоб юрисконсульт попередньо ознайомлювався і з висновком розслідування, і з усіма матеріалами, які додаються до нього. Серед іншого, важливим є встановлення і констатація форми вини (умислу чи необережності), від чого безпосередньо залежить визначення розміру відшкодувань [84].

Забезпечення законності при притягненні військовослужбовців до адміністративної, дисциплінарної чи матеріальної відповідальності має дуже велике значення.

Адже при цьому безпосередньо зачіпаються права і свободи військовослужбовців, їх честь і гідність, переважно єдиноначальним рішенням командира (начальника) по відношенню до винного військовслужбовця застосовуються юридичні санкції у формі вимушеного обов'язку перетерпіти негативні наслідки особистого, організаційного (службово - адміністративного) та матеріального характеру [82].

Важливо пам'ятати, що реалізуючи свої владні повноваження, командир (начальник) виступає від імені держави. І якщо такі дії командира (начальника) будуть мати незаконний характер, то військовослужбовець (або працівник Збройних Сил України) має право на відшкодування за рахунок держави матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [43].

Розглядаючи таку адміністративно-правову форму захисту прав і свобод військовослужбовців, як оскарження незаконних рішень та дій чи бездіяльності посадових осіб у службовому порядку (рівно як і судовий захист, але це окремий напрямок, який не охоплюється обсягом адміністративно-правових форм захисту), слід зазначити, що, власне, вона сповна відображає сутність запропонованого тлумачення терміну „правовий захист” у частині, що „правовий захист”, між іншим, і є гарантоване Конституцією України [5] суб'єктивне право особи захищати свої права і свободи від незаконних посягань.

Порядок подання, розгляду і вирішення скарг військовослужбовців Збройних Сил України базується на положеннях Конституції [5] та Закону України „Про звернення громадян” [58] і Дисциплінарному статуті Збройних Сил України [82]. Усі військовослужбовці у разі незаконних рішень, дій (бездіяльності) щодо них командирів (начальників) чи інших

військовослужбовців, порушення їх прав, законних інтересів, свобод та незаконного покладення на них обов'язків або незаконного притягнення до відповідальності, мають право надсилати письмові звернення у формі пропозицій, заяв чи скарг або особисто звертатися до посадових осіб, органів військового управління, військового командування, органів управління Служби правопорядку, органів, які проводять досудове слідство та інших державних органів і органів місцевого самоврядування. Військовослужбовці, які надали заяву чи скаргу, мають право: особисто викласти свої аргументи особі, яка перевіряє заяву, звернутися за допомогою до свідків; надати додаткові матеріали, що стосуються справи чи клопотати, щоб їх вимагав командир (начальник) або орган, який розглядає заяву чи скаргу; бути присутнім під час розгляду заяви чи скарги; одержати письмову відповідь про результати розгляду заяви чи скарги; ознайомитися з матеріалами перевірки заяви чи скарги [82].

Подані пропозиція, заява чи скарга мають бути підписаними із зазначенням необхідних даних для встановлення особи, що звертається. Звернення, що не містять даних про заявника, визнаються анонімними і не підлягають розгляду. Усі пропозиції, заяви чи скарги розглядаються і вирішуються у строк не більше одного місяця з часу їх отримання, а ті, що не потребують додаткового вивчення й перевірки, – невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів з часу їх надходження [42].

Особливо актуальним є питання розгляду скарг військовослужбовців на рішення командирів (начальників) про звільнення з військової служби, пониження по посаді, зниження у військовому званні. Якщо незаконність таких рішень буде встановлена у судовому порядку, то відповідно на користь військовослужбовців може бути стягнуто з Міністерства оборони України в грошовому еквіваленті завдану моральну і матеріальну шкоду [47].

Так, зокрема у наказі Міністра оборони України [83] зазначається додаткова інформація, яка обов'язково подається органами військового

управління, військового командування про заходи реагування на відповідні судові рішення, а саме:

- дії якої службової особи органу управління оскаржуються;
- номер наказу, дата його видання, ким підписаний, коли і якою службовою особою доведений до військовослужбовця (працівника Збройних Сил України);
- заперечення військовослужбовця щодо законності видання наказу;
- дата звернення зі скаргою (позовом) до суду, прокуратури щодо службової особи вищого органу управління, чи були подані заперечення до скарги (позову), суми матеріальної та моральної шкоди, що були заявлені в позовних вимогах;
- результати розгляду скарги прокуратурою, службовою особою органу управління вищого рівня, яка прийняла рішення за скаргою;
- чи пропонувалась мирова угода;
- чи постановлялась окрема ухвала суду, на ім'я якої службової особи направлялась, акт реагування на окрему ухвалу [83].

3.2. Соціальне забезпечення військовослужбовців Служби правопорядку у Збройних Силах України

Одним із основних напрямків правової роботи у Збройних Силах України є забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей [39]. Як уже зазначалось, соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей належить вважати складовою та невід'ємною частиною їх правового захисту. Відповідно, соціальний захист військовослужбовців як функція держави („державою забезпечується соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей”[81]) – це система правових норм, які гарантують реалізацію військовослужбовцями конституційних прав та свобод, матеріальне та інше забезпечення у визначених державою розмірах, що стимулюють

заінтересованість громадян у військовій службі і створюють умови для якісного виконання обов'язків військової служби, державне обов'язкове особисте страхування, а також встановлені законом заходи, застосування яких має усунути або застерегти порушення соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей[18].

У цьому сенсі соціальний захист військовослужбовців передбачає: реалізацію їх прав, пільг, гарантій та компенсацій органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також органами військового управління і військового командування; удосконалення механізмів та інститутів соціального захисту; охорону життя і здоров'я військовослужбовців, а також інші заходи, спрямовані на створення умов життя та діяльності, що відповідають характеру військової служби та її ролі в суспільстві [56].

Реалізація заходів щодо соціального захисту військовослужбовців, осіб звільнених з військової служби та членів їх сімей покладається на органи державної влади, органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи у межах їх повноважень, а також є обов'язком командирів і начальників.

Основні форми діяльності командирів (начальників) щодо соціального захисту військовослужбовців аналогічні формам їх правового захисту.

В юридичній літературі, як, власне, і в нормативних актах, засоби і форми правового і соціального захисту військовослужбовців розглядаються нероздільно, в певній системній сукупності [87].

Відрізняється дещо, як правило, змістовна частина конкретних питань правового і соціального захисту, напрямки діяльності. Важливим обов'язком командирів (начальників), структур юридичної служби є забезпечення законності в питаннях соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Ці питання, передусім, врегульовані Конституцією України (ст. ст. 17, 46) [5], законами України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” [81], „Про військовий обов'язок і військову службу”[43], „Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які

звільняються зі служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України та членів їх сімей”[86].

У випадках, коли порушене право на соціальний захист, законні інтереси військовослужбовців щодо передбачених законодавством України пільг, гарантій і компенсацій, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, органи військового управління, військове командування за власною ініціативою або на прохання заінтересованих громадян та організацій вживають необхідних заходів щодо поновлення порушених прав та захисту законних інтересів цих осіб [72].

В умовах Збройних Сил України прийняттю рішень командування про усунення порушень законності щодо соціального захисту військовослужбовців бажано, щоб передувало їх кваліфіковане юридичне обґрунтування за участю представників юридичної служби. Серед пріоритетних напрямків діяльності Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України на сучасному етапі розвитку одним із провідних завдань являється збереження життя і здоров'я особового складу Збройних Сил України, створення безпечних умов проходження військової служби та виконання службових обов'язків[87].

В свою чергу, охорона життя і здоров'я військовослужбовців є змістовним напрямком діяльності держави, органів військового управління, військового командування по їх соціальному захисту [81].

Не вдаючись до аналізу змісту права на державне обов'язкове особисте страхування військовослужбовців, зазначимо деякі обов'язкові процедурні моменти, які є важливими для його реалізації. Страхова сума не виплачується, якщо страхова подія настала у зв'язку з учиненням застрахованим навмисного злочину або є наслідком вчинення застрахованими дій у стані алкогольного, наркотичного або токсичного оп'яніння чи є наслідком навмисного заподіяння застрахованим собі тілесного ушкодження [81]. У разі загибелі або смерті застрахованого для отримання спадкоємцями свідоцтва про право на спадщину районний військовий комісаріат (відповідний військовий орган або підрозділ)

за місцем проживання застрахованого видає спадкоємцям, які звернулись, довідку за встановленою формою [88] для подання в нотаріальну контору.

Особлива увага командирів (начальників) та військових юристів при встановленні фактів страхових подій звертається на забезпечення законності при проведенні розслідувань фактів нещасних випадків та професійних захворювань військовослужбовців.

Для повного професійного розуміння напрямків та змісту правової роботи щодо соціального захисту військовослужбовців принципове значення має також і розуміння та сприйняття соціального захисту не лише як функції держави, але і як, власне, конституційного, суб'єктивного права. В науковій юридичній літературі з цього приводу існують різні, часто протилежні погляди. На нашу думку, обгрунтованою та виваженою є позиція вчених, які визначають соціальний захист як суб'єктивне право особи [81].

Прихильниками такої позиції є професор Рабінович П.М. у наведеній класифікації прав і свобод людини (яка не позбавлена певної ієрархії) відносить соціальний захист до першої групи, яку він називає фізичними (життєвими, вітальними) правами (це певні можливості людини, необхідні для її фізичного існування, для задоволення її біологічних, матеріальних потреб)[87].

Зміст суб'єктивного права військовослужбовців на соціальний захист це: можливість повною мірою задовольнити свої законні інтереси матеріального характеру „в максимальних межах наявних ресурсів” [87]; право вимагати від уповноважених суб'єктів (органів державної влади, органів військового управління, військового командування) здійснення відповідних дій, спрямованих на забезпечення їхніх соціальних прав; можливість вдаватися до захисту порушених прав на матеріальне забезпечення і домогтися їх відновлення [87].

Віднесення соціального захисту до категорії суб'єктивних прав обумовлює можливість реалізації цього права як в цілому, так і по конкретному змісту в загальному режимі правового захисту військовослужбовців, який

визначається одним із основних напрямів правової роботи в Збройних Силах України [87].

3.3. Юридична відповідальність військовослужбовців служби правопорядку

Перед тим, як зупинитися на характеристиці особливостей юридичної відповідальності військовослужбовців Служби правопорядку, що є метою статті, слід відмітити, що останнім часом проблема відповідальності в соціально-правовому плані набула особливого значення у зв'язку з корупцією, хабарництвом, безвідповідальністю у всіх структурах державної влади і управління, зокрема і у сфері військової служби [9].

Загальне поняття відповідальності полягає в обов'язку, передбаченому законом, відповідати за свої дії чи бездіяльність. Встановлюючи законами свободу в суспільстві, надаючи громадянам певні права, держава обмежує свої власні дії і рішення. Верховенство права і закону передбачає взаємну відповідальність держави і громадянина за їх порушення у всіх сферах життєдіяльності, в т числі, й у військовій справі. Одним із основних та пріоритетних завдань Української держави на сучасному етапі її розвитку є забезпечення суворого режиму законності у суспільних відносинах. Важлива роль у виконанні цього завдання належить інституту юридичної відповідальності [12].

Мають місце факти безкарності за вчинення корупційних діянь, інших службових правопорушень військовослужбовцями, що викликає відчуження громадян, підрив авторитету Військової організації. Стаття 15 Закону України «Про Військову Службу правопорядку у Збройних Силах України» передбачає, що військовослужбовець Служби правопорядку у межах своїх повноважень, наданих указаним законом та іншими законами, самостійно ухвалює рішення, крім випадків, передбачених законодавством і несе за свої протиправні дії або бездіяльність відповідальність у встановленому законом порядку [37].

Така відповідальність може бути кримінально-правового, адміністративно-правового та цивільно-правового характеру. З указаними видами відповідальності і як самостійна, може бути й матеріальна відповідальність [85].

Юридична відповідальність завжди передбачає застосування тієї або іншої норми відповідної галузі права, і можливим є використання норм різних галузей права при встановленні відповідальності військовослужбовця Служби правопорядку [89].

Юридична відповідальність виникає з моменту вчинення правопорушення, закон пов'язує її появу саме з правопорушенням, оскільки відновлення порушеного права здійснюється шляхом притягнення правопорушника до юридичної відповідальності, відшкодування шкоди та відновлення первісного стану порушених правовідносин.

Функціонування військових формувань держави, дотримання норм військового законодавства, які регулюють права та обов'язки військовослужбовців, точне виконання ними своїх обов'язків забезпечується різними видами юридичної відповідальності [84].

Виконання обов'язків військової служби забезпечується такими видами юридичної відповідальності, як кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, матеріальна, які можна поділити на дві групи.

Першу групу складають кримінальна та адміністративна відповідальність, оскільки вони забезпечують виконання приписів правових норм усіх галузей права. Питання про притягнення до такої відповідальності вирішується судовими або спеціально уповноваженими органами у порядку, визначеному законодавством. До другої групи можна віднести дисциплінарну та матеріальну відповідальність військовослужбовців. Зокрема, дисциплінарна відповідальність - це відповідальність одного суб'єкта військових правовідносин перед іншим, безпосередньої відповідальності перед державою тут немає [82, с.27].

Для матеріальної відповідальності військовослужбовців Служби правопорядку, як і для інших військовослужбовців, характерним є те, що вона, на відміну від вищеназваних видів юридичної відповідальності, має комплексний характер, тобто може застосовуватись разом з іншими видами відповідальності [84].

Юридична відповідальність військовослужбовців Служби правопорядку здійснюється шляхом застосування до них заходів впливу, в тому числі й примусового характеру[82].

Матеріальну відповідальність військовослужбовців Служби правопорядку за метою застосування можна поділити на два види: компенсаційний щодо військового майна, переданого державою військовій частині і закріпленого за нею, якому була заподіяна пряма (дійсна) шкода, й виховний, спрямований на виховання дбайливого ставлення до військового майна, що включає забезпечення військової дисципліни та попередження заподіяння шкоди. Військовослужбовця Служби правопорядку, які і іншого правопорушника, можна притягнути до юридичної відповідальності лише за наявності певних підстав, умов, чітко визначених у законодавстві.

Основною проблемою у розумінні та видовій характеристиці відповідальності є її диференціація на позитивну (перспективну) і негативну (ретроспективну). Ретроспективний підхід розуміється вченими як необхідність відповідати за вже скоєні протиправні дії [67].

Підставою ретроспективної відповідальності є правопорушення, а характерними ознаками - державний примус, осуд правопорушення і суб'єкта його вчинення, наявність несприятливих наслідків для правопорушника.

Таке розуміння відповідальності домінує в сфері юридичної практики, і це не випадково, адже правозастосовна діяльність спеціально уповноважених органів найчастіше пов'язана саме з державним примусом [12].

Зокрема, О.С. Іоффе та М. Д. Шаргородський зазначають, що юридична відповідальність являє собою захід державного примусу, його основою є

юридичне та суспільне осудження діяння правопорушника і виявляється у встановленні для нього певних негативних наслідків особистого характеру [89].

І.С. Самощенко вважає, що юридична відповідальність - це відповідь держави на правопорушення, яка засуджує винного, застосовує до нього юридичні санкції й примушує виконувати вимоги, що нею встановлені [90].

Разом із тим розуміння юридичної відповідальності не можна зводити винятково до відповідальності за заподіяну шкоду, адже це всього лише результат правопорушення, у якому більш чітко виявляються її негативні наслідки. Вона також реально існує і при здійсненні дозволених, а тим більше прямо, що випливають із закону, діянь у формі позитивної оцінки поведінки учасників правовідносин.

Досить системний аналіз позитивної відповідальності зроблено Е. Лейстом, на думку якого позитивна та негативна відповідальність являють собою два самостійних явища, а тому вони не можуть бути об'єднані одним поняттям.

О.Е. Лейст відносить до категорії позитивної відповідальності функціональну відповідальність органів управління, особливість якої полягає у звіті органів управління перед вищими органами щодо результативності та ефективності своєї діяльності. Вона виявляється в особистій відповідальності конкретних посадових осіб за виконання своїх посадових обов'язків. На якість виконання таких обов'язків впливають чітке визначення функцій представника державної влади, місце у загальному механізмі управління, структура органу, яка заснована на розподілі предмета відання між усіма його підрозділами, з метою конкретизації функцій щодо кожної структурної ланки, аж до визначеного кола справ та повноважень кожного працівника, його персональної відповідальності [91].

Аргументуючи свої погляди, прихильники цієї концепції стверджують, що як позитивний, так і ретроспективний аспекти реалізуються в нормах права.

Як вже зазначалось, військовослужбовці можуть нести кримінальну, цивільноправову, адміністративну та дисциплінарну відповідальність.

Окремі науковці вважають, що підґрунтям такого поділу є галузева належність, але існує думка, що ця класифікація не досить вдала, бо не дозволяє сформулювати загальне поняття юридичної відповідальності. При цьому акцентується увага на тому, що: 1) видів відповідальності менше, ніж галузей права; 2) за порушення правових норм різних галузей законодавства може бути застосована відповідальність одного й того ж виду; 3) різні види відповідальності можуть існувати в межах однієї галузі права; 4) здійснення одного виду відповідальності може регулюватися нормами різних галузей права [84].

Проходячи державну мілітаризовану службу, військовослужбовці представляють державу, виконують її завдання й функції щодо забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. І незважаючи на те, як сприймається відповідальність зазначених суб'єктів під час вирішення питання про її характер та обсяг, повинен обов'язково враховуватися факт перебування вказаних осіб на державній мілітаризованій службі та особливості наданих їм повноважень [49].

Відповідно до ст.1 Закону України «Про державну службу» [49], державним службовцем вважається особа, яка: 1) займає посаду, визначену структурою і штатним розписом державного органу чи його апарату; 2) на професійних засадах у межах наданих службових повноважень практично виконує завдання і функції держави; 3) одержує за свою службу заробітну плату за рахунок державних коштів [49].

Державні службовці, які перебувають на мілітаризованій службі, в тому числі і військовослужбовці, як справедливо стверджує Бараст Д.Н. [93], можуть характеризуватися з точки зору таких специфічних рис:

1) професійним обов'язком цієї категорії державних службовців є захист життя і здоров'я людей, цінностей – у багатьох випадках зі зброєю в руках;

2) військовослужбовці є громадянами держави, функції якої вони уповноважені здійснювати, вони досягли певного віку, за станом здоров'я здатні виконувати покладені на відповідні державні органи завдання;

3) у державних службовців, що перебувають на мілітаризованій службі є спеціальні звання, для них встановлена спеціальна система атестації, єдина форма одягу, знаки розрізнення тощо. З ними регулярно проводяться заняття зі спеціальної та фізичної підготовки;

4) особисті права таких службовців регулюються не трудовим правом, а адміністративним, ні надані певні пільги, переваги;

5) вони притягуються до відповідальності за спеціальними статутами, в особливому порядку несуть адміністративну та матеріальну відповідальність [93].

Проте, варто зазначити, що відповідно до національного законодавства України військовослужбовці до державних службовців не належать, оскільки вони не віднесені до відповідних категорій посад державних службовців, у зв'язку з чим їм не надаються відповідні ранги державної служби.

Особливе місце серед видів юридичної відповідальності посідає кримінальна. Притягнення військовослужбовців та інших громадян України до кримінальної відповідальності здійснюється відповідно до кримінального законодавства. Однак з урахуванням особливостей правового положення вони можуть бути притягнені до відповідальності за вчинення не лише загальнокримінальних, але й особливих, військових злочинів [93].

Визначальною нормою, що передбачає зміст та межі відповідальності за військові злочини, є ст.401 Кримінального кодексу України [94], яка формулює їхнє визначення: «Військовими злочинами визнаються передбачені цим розділом злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірочних) або спеціальних зборів»[94].

Військові злочини – це одна із загроз національній безпеці держави. Специфіка кримінальної протиправності злочинів у сфері військової служби полягає в тому, що вони порушують не лише відповідну кримінально-правову заборону, але й правила несення військової служби, покладених на

військовослужбовця обов'язків, що закріплені в інших законах, військових статутах, інших нормативно-правових актах.

Військово-службові відносини поділяються на загальні та спеціальні. Загальні військові відносини – це ті, суб'єктами яких є всі військовослужбовці. Спеціальні – встановлюються в особливих сферах військовослужбової діяльності, пов'язаної з вирішенням певних завдань, їхніми суб'єктами є не всі а лише окремі категорії військовослужбовців до яких належать і військовослужбовці Служби правопорядку.

Зміст кожного військового злочину можна з'ясувати лише шляхом аналізу відповідних військово-правових норм, за порушення яких передбачена відповідальність.

Розподіл військових відносин на загальні та спеціальні враховано під час визначення системи складів військових злочинів.

До загальних належать злочини проти порядку підпорядкування та військових статутних взаємовідносин (ст.ст.402–406 КК України) [94], проти порядку перебування на військовій службі (ст.ст.407–409 КК України) [94], а також проти порядку збереження військового майна (ст.ст.410-413 КК України) [94], інші злочини мають спеціальний характер – проти встановленого порядку несення спеціальних видів військової служби (ст.418–421 КК України) [94], а також проти встановленого порядку використання окремих військово-технічних засобів (ст.ст.414–417 КК України) [94] тощо.

Спеціальний характер об'єкта військових злочинів, яким є порядок і проходження, визначає й специфіку посягання на нього, щовідображається в порушенні тих чи інших закріплених статутами, іншими нормативноправовими актами правил виконання службових обов'язків. Наслідок порушення порядку проходження військової служби – це завжди шкода, пов'язана з послабленням обороноздатності військ, їх бойової здатності, невиконання тих завдань, які стоять перед військовим підрозділом тощо. Кримінальний закон [94] щодо військовослужбовців, які вчинили військове злочинне діяння, розглядає покарання як спеціальний вид військового виховання і навчання, запобіжні цілі

якого повинні бути спрямовані, насамперед, на утримання військовослужбовців від злочинних посягань, що визначаються у ст.401 КК України як порядок несення чи проходження військової служби [94].

Досягнення зазначених цілей забезпечується можливістю призначення різноманітних видів покарань, передбачених ст.51 КК України [94], в тому числі спеціальних, які можуть бути застосовані лише щодо військовослужбовців, на підставі ст.ст.58, 60, 62 КК України [94]. Крім того, за скоєння тяжкого злочину відповідно до ст.55 КК України [94] військовослужбовець вироком суду може бути позбавлений військового звання.

Наступним видом юридичної відповідальності військовослужбовців є адміністративна відповідальність.

Наприклад, В.О. Шамрай, відзначаючи специфіку відповідальності військовослужбовців, вказує, що «для кожної організації, особливо такої формалізованої, як армія, існує перелік провин та порушень, що підлягають кримінальній чи адміністративній відповідальності» [95].

В.М. Дубровин, Ю.І. Мигачов та М.І. Павлов пояснюють особливості адміністративної відповідальності військовослужбовців тим, що збройні сили та інші збройні формування являють собою специфічні організації, в яких службові відносини регулюються на основі принципів централізації, єдиноначальства і військової дисципліни в управлінні військами [96].

Аналіз положень кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) [77] дає підстави вважати, що адміністративна відповідальність військовослужбовців настає, як правило, за правопорушення, які не пов'язані з виконанням службових обов'язків.

Тому, на відміну від дисциплінарної відповідальності, застосування до військовослужбовців адміністративних стягнень має позаслужбовий порядок. Питання про притягнення військовослужбовців вирішують не відповідні начальники, а уповноважені державою органи та посадові особи. Вони виявляють правопорушення, з'ясовують характер, обставини правопорушення та приймають відповідне рішення.

Якщо є необхідність, застосовують адміністративне стягнення та забезпечують його виконання. Така відповідальність відрізняється колом складів правопорушень, більшою кількістю юридичних обмежень порівняно з іншими категоріями громадян України [77].

Таким чином, порядок притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності визначається залежно від складу адміністративного проступку. Зазначені суб'єкти, як правило, несуть відповідальність за дисциплінарними статутами, а тому адміністративна караність, як ознака скоєних ними правопорушень, відсутня [77].

Як справедливо зазначає А.Т. Комзюк, такі проступки не перестають бути адміністративними, а лише відбувається заміна одного виду юридичної відповідальності на інший [97, с.101-104].

А.Т.Комзюк класифікує правопорушення, за які військовослужбовці можуть притягатися до адміністративної відповідальності, таким чином: а) правопорушення, за які військовослужбовці притягаються до адміністративної відповідальності на загальних підставах як і всі громадяни, але у цьому випадку не виключається заміна адміністративної відповідальності на дисциплінарну у зв'язку з тим, що матеріали за ці правопорушення можуть передаватися органам військового управління для вирішення питання про застосування заходів дисциплінарного впливу; б) адміністративні правопорушення, за вчинення яких військовослужбовці несуть відповідальність відповідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України; в) адміністративні правопорушення, які пов'язані з корупційними діяннями; за вчинення цих проступків адміністративна відповідальність не може бути замінена на дисциплінарну [97].

Для характеристики адміністративних порушень, за вчинення яких військовослужбовці несуть відповідальність на загальних підставах, суттєве значення має з'ясування ознак суб'єкта.

Слід погодитися з А.Ф. Мотою, що специфічні особливості правового статусу військовослужбовців не впливають на кваліфікацію діянь, проте

матимуть значення для вирішення питань про призначення стягнення та реалізації адміністративної відповідальності [98].

Це дає підстави для виділення поряд із загальним і спеціальним суб'єктами особливого суб'єкта, до якого належать військовослужбовці.

Аналіз складів правопорушень, за скоєння яких військовослужбовці Служби правопорядку можуть нести адміністративну відповідальність, дає підстави вважати, що у більшості випадків суб'єктами цих правопорушень є такі категорії військовослужбовців, як офіцери, прапорщики, сержантський та рядовий склад військовослужбовців за контрактом [99].

На наш погляд, це пов'язане з тим, що такі правопорушення, як порушення правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, не пов'язані з виконанням указаними особами службових обов'язків, а переважно здійснюються у позаслужбовий час, що не притаманне військовослужбовцям строкової служби в силу специфічного характеру її проходження [99, с.284-289].

Притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності є обмеженим.

У юридичній літературі це питання спеціально не досліджувалося. В.М. Туманов з цього приводу «ставить під сумнів правомірність положень, закріплених у ст.15 КУпАП України про звільнення цілої групи осіб від адміністративної відповідальності привчиненні ними адміністративних проступків і заміні відповідальністю дисциплінарною». Він вважає, «що таке правило було платою для особливої категорії осіб за їх службу по проведенню політики комуністичної партії», і стверджує, що у наш час воно має бути скасованим [77].

В.М. Туманов пояснює обмеження адміністративної відповідальності для військовослужбовців безпосередньо тим, що збройні сили та інші передбачені законодавством збройні формування є «специфічними утвореннями (організаціями), в яких службові відносини регулюються на основі принципів

централізації, єдиноначальства й військової дисципліни в управлінні військами» [100].

Тому держава обмежила юрисдикцію цивільних органів влади і управління у сфері притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності.

Для військовослужбовців чинне адміністративне законодавство передбачає застосування таких адміністративних стягнень, як попередження, штраф, оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення чи грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення, позбавлення спеціального права, наданого громадянину, заборона займати посади в державних органах та їх апараті [100].

Для порядку накладення адміністративних стягнень на військовослужбовців характерною є можливість широкого використання ст.21 КУпАП, яка передбачає звільнення від адміністративної відповідальності з передачею матеріалів на розгляд громадської організації або трудового колективу[77].

У військовій сфері збереглася система громадських утворень, які об'єднують військовослужбовців за категоріями. Відповідно до вимог законодавчих і відомчих нормативних актів передбачається розгляд правопорушень військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу у судах честі, на зборах особового складу і застосування заходів громадського впливу до них [99].

За проступки, що пов'язані з порушенням військової дисципліни та громадського порядку, військовослужбовці Служби правопорядку несуть дисциплінарну відповідальність на підставах та в порядку, які визначені загальновійськовими статутами. Дисциплінарна відповідальність має на меті зміцнення військової дисципліни [98].

Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців, порівняно з дисциплінарною відповідальністю інших категорій громадян, має певні особливості.

По-перше, дисциплінарна відповідальність військовослужбовців настає за порушення не лише службової дисципліни, а й громадського порядку.

По-друге, вона характеризується більшою суворістю заходів примусу до порушників, ніж це передбачають інші види дисципліни.

По-третє, командири під час притягнення до дисциплінарної відповідальності наділені більш широкими та різноманітними дисциплінарними повноваженнями, ніж керівники цивільних підприємств, установ та організацій [99].

Військовослужбовці дисциплінарну відповідальність несуть відповідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України за порушення військової дисципліни.

Військова дисципліна – це бездоганне та неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених військовими статутами та законодавством України. Військова дисципліна військовослужбовців Служби правопорядку полягає у усвідомленні військовослужбовцями свого військового обов'язку, відповідальності за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, на їх вірності Військовій присязі [82, с.197-229].

Військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність за порушення як своїх службових обов'язків, так і громадського порядку, під яким слід розуміти загальні для всіх громадян правила поведінки в громадських місцях.

Статутами [82]передбачений спеціальний порядок притягнення їх до цього виду відповідальності, що суттєво відрізняється від порядку притягнення цивільності, як правило, прямими начальниками в межах їх дисциплінарної влади. Кожна військова посадова особа має чітко визначені Дисциплінарним

статутом Збройних Сил України права щодо притягнення своїх підлеглих до дисциплінарної відповідальності [82].

Специфічними є і дисциплінарні стягнення, що застосовуються до військовослужбовців: позбавлення чергового звільнення, посадове пониження, пониження у військовому званні на один ступінь, попередження про неповну службу відповідають, звільнення з військової служби за службовою невідповідністю, позбавлення військового звання та ін. [82, с.197-229].

Підставою накладення на військовослужбовця дисциплінарного стягнення може бути: 1) дисциплінарний проступок; 2) адміністративне правопорушення, у разі вчинення якого згідно з КУпАП зазначена особа може притягатися до відповідальності за Дисциплінарним статутом, тобто відбувається заміна одного виду відповідальності іншим; 3) корупційне правопорушення, при вчиненні якого «дисциплінарна відповідальність є похідною від адміністративної» [82].

Військовослужбовець за скоєння проступку, не пов'язаного із службовою діяльністю, може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності. Чинний Дисциплінарний статут Збройних Сил України не містить визначення дисциплінарного проступку.

Лише аналіз окремих його положень, наприклад ст.45, дозволяє дійти висновку, що дисциплінарний проступок, вчинений військовослужбовцем, полягає у порушенні ним службової дисципліни або громадського порядку, невиконанні чи неналежному виконанні службових обов'язків. Втім, таке визначення не містить інформації щодо ознак дисциплінарного проступку [82].

Порушення адміністративно-правових приписів, вчинення корупційних чи інших діянь, пов'язаних з корупцією, за які військовослужбовці несуть відповідальність згідно із Законом України «Про боротьбу з корупцією» [85] та КУпАП [77], що обумовлюють адміністративну та дисциплінарну відповідальність посадових осіб.

Невихід військовослужбовця, що проходить військову службу за контрактом, на жбн без поважних причин понад 3 години протягом службового часу [82].

У Дисциплінарному статуті Збройних Сил України [82] передбачено лише види дисциплінарних стягнень, що можуть бути накладені на військовослужбовців за категоріями.

Лише у наказі Міністра оборони України містяться види так званих грубих порушень військової дисципліни [101].

Таким чином, сутність дисциплінарної відповідальності полягає в негативній оцінці поведінки військовослужбовця, який порушує військову дисципліну або громадський порядок, та у застосуванні до нього уповноваженою особою (керівником, начальником) дисциплінарного стягнення або інших дисциплінарно-правових заходів (обговорення проступку на загальних зборах військовослужбовців тощо).

На відміну від кримінальної чи цивільно-правової відповідальності, для яких встановлено судовий порядок розгляду та вирішення справ, притягати до дисциплінарної відповідальності можуть тільки прямі начальники, яким військовослужбовець підпорядкований по службі хоча б і тимчасово. Для притягнення до дисциплінарної відповідальності військовослужбовця командиром необхідно встановити факт скоєння дисциплінарного проступку, наявність вини конкретного військовослужбовця в його скоєнні [101].

Особливістю дисциплінарної відповідальності військовослужбовців є і диференціація обсягу прав командирів щодо накладення стягнень. Дисциплінарні права кожного з командирів, осіб щодо накладення стягнень, порядок їх накладення наведено у статтях 48-82 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України [82].

Процесуальний порядок притягнення військовослужбовців до дисциплінарної відповідальності та її виконання здійснюється відповідно до статей 84–95 Дисциплінарного статуту [82].

Таким чином, термін «дисциплінарна влада» використовується у військових статутах для визначення всієї повноти прав, наданих командирам з метою забезпечення високого рівня військової дисципліни, і в першу чергу, прав по застосуванню заходів заохочення [102].

Застосування заохочення – це не тільки право командира, це і його обов'язок. Начальник зобов'язаний заохочувати сумлінних підлеглих такою ж мірою, як зобов'язаний вживати заходів впливу до тих, хто порушує статутні норми [102, с. 21].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чуйко З. Питання конституційних засад національної безпеки в Україні / З. Чуйко // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 3 (54). – С. 137–139.
2. Юридична енциклопедія. - К.: вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 20Ю. - Т. 5. - С. 667,46.
3. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : постанова Верховної Ради України від 16 січ. 1997 р. № 3/97 // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 10. – Ст. 85.
4. Про основи національної безпеки України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
6. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, – 2007. – 622 с.
7. Цабрия Д. Д. Проблемы установления правового положения органа управления : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук / Д. Д. Цабрия. – М., 1976. – 19 с.
8. Демдинов Б. Д. Теоретические проблемы правового статуса субъекта Российской Федерации / Б. Д. Демдинов // Сибирский юридический вестник. – 2003. – № 3. – 770 с.
9. Бачило И. Л. Функции органов управления (правовые проблемы оформления и реализации) / И. Л. Бачило. – М., 1976. – 200 с.
10. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления / Б. М. Лазарев. – М., 1972. – 546 с. 11. Стариков Ю. Н. Службное право : учебник / Ю. Н. Стариков. – М., 1996. – 698 с.
12. Кутафин О. Е. Компетенция местных органов : учеб. пособие / О. Е. Кутафин, К. Ф. Шеремет. – М., 1996. – 224 с.

13. Кравченко В. В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні (основи муніципального права) : навч. посіб. / В. В. Кравченко, М. В. Пітник. – К., 2001. – 176 с.
14. Тихомиров Ю. А. Основные черты компетенции представительских органов власти / Ю. А. Тихомиров // Вопросы развития и совершенствования народного представительства в СССР. – М., 1986. – С. 7.
15. Солоненко О. М. Теоретико-правова конструкція поняття «компетенція місцевого самоврядування» : монографія / О. М. Солоненко. – К., 2001. – 134 с.
16. Кучинский В. А. Личность, свобода, право / В. А. Кучинский. – М. : Радуга. – 1978. – 188 с.
17. Куліш А. М. Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної системи України : монографія : в 2 ч. Ч. 1 / А. М. Куліш. – Суми : Вид. Сум. держ. ун-ту, 2007. – 220 с.
18. Угровецький О. П. Система оподаткування в Україні: становлення, адміністрування, реформування : монографія / О. П. Угровецький. – Х. : Золота миля, 2009. – 326 с.
19. Бандурка О. О. Управління державною податковою службою в Україні : монографія / О. О. Бандурка. – Х. : Вид. НУВС, 2005. – 326 с.
20. Авер'янов В. Б. Виконавча влада: конституційні засади і шляхи реформування / В. Б. Авер'янов, О. Д. Крупчан. – Х. : Право, – 1998. – С. 13–21.
21. Якимов О. Я. Субъекты административной юрисдикции (правовой статус и его реализация) : монографія. Ч. 1 / О. Я. Якимов. – М. : ВНИИ МВД РСФСР, 1996. – С. 34.
22. Общая теория права и государства : учебник / [под ред. В. В. Лазарева]. – М., 1996. – С. 319.
23. Сараскіна Т. В. Організаційно-правові засади діяльності податкової міліції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / Т. В. Сараскіна. – Х., 2000. – 212 с.
24. Комзюк А. Т. Адміністративно-правові засоби здійснення митної справи : дис. ... канд. юрид. наук / А. Т. Комзюк. – Х., 2003. – 196 с.

25. Вечернин Д. А. Административно–правовой статус федеральных органов налоговой милиции : дис. ... канд. юрид. наук / Д. А. Вечернин. – Екатеринбург, 1999. – 210 с.
26. Цабрия Д. Д. Статус органа управления / Д. Д.Цабрия // Советское государство и право. – 1978. – № 2. – С. 126–131.
27. Еременко Ю. П. Предмет российского конституционного права / Ю. П. Еременко. – Ростов н/Д, 1996. – 50 с.
28. Венгеров А. Б. Теория государства и права / А. Б. Венгеров. – М., 1988. – 624 с.
29. Матузов М. И. Личность Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права : монография / М. И. Матузов. – Саратов, 1972. – С. 114.
30. Манохин В. М. Российское административное право : учебник / В. М. Манохин, Ю. С. Адушкин, З. А. Багишаев. – М., 1996. – 472 с.
31. Стариков Ю. Н. Службное право : учебник / Ю. Н. Стариков. – М., 1996. – 698 с.
32. Костюков А. Н. Должностное лицо: административно–правовой статус / А. Н. Костюков // Известия вузов. – 1987. – № 2. – С. 21–23.
33. Витрук Н. В. Правовой статус личности в СССР. Реальный социализм: теория и практика / Н. В. Витрук. – М. : Юрид. лит., 1985. – С. 176.
34. Кучинский В. А. Личность, свобода, право / В. А. Кучинский. – М. : Юрид. лит., 1978. – С. 208.
35. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России / Л. Д. Воеводин. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – 304 с.
36. Адміністративне право України. Академічний курс : у 2 т. Т. 1 / [ред. кол. В. Б. Авер'янов (голова) та ін.] – К., 2004. – 584 с.
37. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 32. – Ст. 223.

38. Про Воєнну доктрину України : указ Президента України від 15 черв. 2004 р. № 648/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

39. Кравчук М. В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України : монографія / М. В. Кравчук. – Івано-Франківськ : Плай, 1997. – 291 с.

40. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. / В. А. Ліпкан. – К. : КНБ, 2009. – 574 с.

41. Про Збройні Сили України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.

42. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 32. – Ст. 225.

43. Закон України "Про військовий обов'язок і військову службу" / / Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 27. - Ст. 385.

44. Международный пакт о гражданских и политических правах. Международные акты о правах человека // Сборник документов. - М., 1999.

47. Григоренко Є.І. Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії і практики : монографія. - Х.: Право, 2010. - С. 163.

48. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України : монографія / О. М. Бандурка. - Х. : Вид-во НУВС, 2004. - 779 с.

49. Про державну службу : закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 52. - Ст. 490.

50. Про службу в органах місцевого самоврядування : закон України // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 33. - Ст. 175.

51. Краткая Российская энциклопедия. - М. : Изд-во Большая Российская энциклопедия, 2003. - 1135 с. 6. Юридична енциклопедія. - К. : Вид-во «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана». - Т. 1. - 1998. - 689 с.

52. Корж І. Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення : дис. ... канд. юрид. наук / І. Ф. Корж. К., 2004. - 118 с.
53. Калагін Ю. А. Фемінізація збройних сил / Ю. А. Калагін // Український соціум. - 2006. - № 5/16. - С. 7-12.
54. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. - К. : Міжнародна економічна фундація. - 2000. - 705 с.
55. Мокляк С. П. Роль Воєнної організації держави в системі національної безпеки України / С. П. Мокляк, А. А. Соболев, В. М. Шемаєв // Національна безпека: український вимір. – 2009. – №.5. – 122 с.
56. Манюхин В. М. Служба и служащие в Российской Федерации: правовое регулирование. – М. : Юристъ, 1997. – 296 с.
57. Про місцеве самоврядування : Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - № 24. - Ст. 170.
58. Про об'єднання громадян : Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 34. - Ст. 504.
59. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 40. - Ст. 338.
60. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 46. - Ст. 366.
61. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академіч. курс : підруч. : у 2-х т. / Ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2004. – Т. 1. Загальна частина. – 584 с.
62. Полянський Ю. Є. Теоретичні засади організації і діяльності органів охорони правопорядку в аспекті конституційної реформи в Україні / Ю. Є. Полянський // Вісник Національної академії прокуратури України, 2012. – №3(27). – С. 33-37.

63. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964- IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

64. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 29. – Ст. 1440.

65. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.

66. Плигун Ю. С. Поняття правоохоронної діяльності та її суб'єкти / Ю. С. Плигун // Держава і право. – Вип. 17. – 2002. – С. 17-22.

67. Поляков С. Ю. Адміністративно-правові засади забезпечення законності та правопорядку в Збройних Силах України : монографія / С. Ю. Поляков. – Х. : Право, 2012. – 256 с.

68. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права. Навч. посіб. / С. Л. Лисенков. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 355 с.

69. Солов'євич І. В. Державна влада в Україні і місце в ній правоохоронної діяльності: конституційно-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / І. В. Солов'євич. – К., 1997. – 16 с.

70. Тимченко С. М. Судові та правоохоронні органи України. Навч. посіб. / С. М. Тимченко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 304 с.

71. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / А. Т. Комзюк. – Харків, 2002. – 32 с.

72. Ринажевський Б. М. Військова служба правопорядку : монографія / Б. М. Ринажевський : МВС України. – Х. : ХНУВС, 2010. – 338 с.

73. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учеб. – Харьков : Консум. Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.

74. Шевчук О. М. Засоби державного примусу у правовій системі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. М. Шевчук. – Харків, 2003. – 20 с.

75. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Т. О. Коломоєць. – Запоріжжя, 2005. – 399 с.

76. Кінаш Ю. Я. Засоби адміністративного примусу в сфері забезпечення безпеки у вугільних шахтах: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю. Я. Кінаш. – Донецьк, 2003. – 191 с.

77. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-10 // Відомості Верховної Ради УРСР. — № 51. — ст. 1122.

78. Закон України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» від 24.03.1999 р. № 551-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 22-23. — ст. 197.

79. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 736 /

80. 1. Чудик-Білоусова Н. І. Організаційно - правові проблеми матеріальної відповідальності військовослужбовців: дис. ... канд. юрид. наук / Чудик-Білоусова Н. І. – Ірпінь, 2004. – 196 с.

81. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” (в редакції від 04.11.2006р.) // Відомості Верховної Ради України.- 1992. – № 15. – Ст. 190.

82. Статути Збройних Сил України (Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, Стройовий статут Збройних Сил України, Дисциплінарний статут Збройних Сил України), затверджені законами України від 24.03.1999 № 548-III, 549-III, 551-III (із змінами і доповненнями). – К.: Видавництво ЗАТ „ВПОЛ”. – 2004. – 498 с.

83. Інструкція про ведення довідкової роботи щодо ів і директив Міністра оборони України (п.п. 2.8.1), затверджена наказом Міністра оборони України

від 11.11.1998 року № 400 // Архів Адміністративного департаменту Міністерства оборони України за 1998 рік.

84. Положення про юридичну службу Збройних Сил України (п. 3.2), затверджене наказом начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України від 07.12.2005 року № 202 // Архів Адміністративного департаменту Міністерства оборони України за 2005 рік.

85. Мельник М. І. Науково-практичний коментар Закону України «Про боротьбу з корупцією» / М. І. Мельник, А. І. Редька, М. І. Хавронюк ; за ред. М. І. Мельника. – К. : Атіка, 2003. – 320 с.

86. Умови державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, і порядок виплат їм та членам їх сімей страхових сум, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.92 № 488 // Зібрання постанов Уряду України – 1992. - № 10. – Ст.. 242.

87. П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк „Права людини і громадянина”. – К.: Атіка, 2004, С. 10.

88. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 2), 1966.

89. Александров В. М. Військова служба як особливий вид державної служби в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Александров В. М. – Х., 2009. – 182 с.

89. Иоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М. : Госюриздат, 1961. – 381 с.

90. Самощенко И. С. Правонарушение и юридическая ответственность : учеб. пособие / И С. Самощенко. – М. : Изд-во ВЮЗИ, 1966. – 30 с.

91. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы) / О.Э. Лейст. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 239 с.

92. Венедиктов В. С. Теоретические проблемы юридической ответственности в трудовом праве / В. С. Венедиктов. – Харьков : Консум, 1996. – 136 с.

93. Бахрах Д. Н. Административное право. Часть общая : учеб. для вузов / Д. Н. Бахрах. – М.: БЕК, 1993. – 301 с.

94. Кримінальний кодекс України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кодексу: [http:// zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua)

95. Шамрай В. О. Військові формування та військова служба (організаційно-правові та управлінські аспекти) / В. О. Шамрай. – К. : КВІУ, 1998. – 225 с.

96. Дубровин В. Н. Юридическая ответственность военнослужащих : справ. пособие / В. Н. Дубровин, Ю. И. Мигачев. – М., 2000. – 223 с.

97. Комзюк А. Т. Застосування заходів дисциплінарного впливу до працівників органів внутрішніх справ, які вчинили адміністративні проступки / А. Т. Комзюк // Вісник Ун-ту внутр. справ. – 1999. – Вип. 8. – С. 101–104.

98. Мота А. Ф. Адміністративна відповідальність військовослужбовців за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. Ф. Мота. – К., 2003. – 18 с.

99. Мота А. Ф. Детермінація адміністративної деліктності військовослужбовців / А.Ф. Мота // Наук. записки. – 2001. – № 1. – С. 284–289. (Сер. «Право»).

100. Туманов В. М. Административная ответственность предпринимателя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. М. Туманов ; Юрид. ин-т Одес. ун-та. – Одесса, 1993. – 20 с.

101. Наказ Міністра оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок надання доповідей і донесень про злочини, порушені кримінальної справи, події грубі порушення військової дисципліни у Міністерстві оборони та Збройних Силах України» : від 15.12.2005 р., № 748.

102. Тюрин С. С. Дисциплинарная ответственность военнослужащих Вооруженных Сил Украины: дис... канд. юрид. наук / Тюрин С. С. – Х., 2002. – 196 с.